
NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Colofon

Redactie: Ad Tervoort en Marc Nelissen

Tekstverwerking: Els Scheers

Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31(0)20.444.56.43, fax: +31(0)20.444.56.55, e-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl; *Secretariaat Werkgroep:* Jan Brabers, Faculteit der Letteren KUN, Erasmusplein 1 (k 10.24), Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel +31 (0)24.361.10.67, e-mail: j.braber@let.kun.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction:

Marc Nelissen, Universiteitsarchief K.U.Leuven, Mgr. Ladeuzeplein 21, B-3000 Leuven, tel: +32(0)16.32.46.32, fax: +32(0)16.32.47.09, e-mail: marc.nelissen@bib.kuleuven.ac.be

Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe:

Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, Universiteit Gent, Blandijnberg 2, 9000 Gent, tel. +32 (0)9.264.41.00, fax +32 (0)9.264.41.75, e-mail: Anuschka.DeCoster@Ugent.be

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. Voor betalingen vanuit het buitenland (met SWIFT code GEBABEBB) bedraagt het lidmaatschap 22 € (wegens bankkosten).

Les membres recevront la *Lettre d'information* et seront invités aux réunions.

Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Pour les paiements de l'extérieur (avec code SWIFT GEBABEBB) la cotisation s'élève à 22 € (à cause de frais bancaires).

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via het World Wide Web: <http://www.kuleuven.ac.be/archief/ugindex.htm>

Woord vooraf / Avant-propos

RECTIFICATIE

In de vorige aflevering van de *Nieuwsbrief* (8.2, 2002, p. 56-58) is door een misverstand een storende fout opgetreden.

De recensie van de volgende boeken:

- *L'istruzione universitaria (1859-1915)* G. Fioravanti, I. Porciani en M. Moretti red., (Rome, Ministero per i beni e le attività culturali, Ufficio centrale per i beni archivistici, 2000)
- *Università e scienza nazionale*, Ilaria Porciani red. (Napels, Jovene, 2001)
- *L'Università italiana. Repertorio di atti e provvedimenti ufficiali (1859-1914)* Ilaria Porciani red. (Florence, Olschki, 2001)
- *L'Università italiana. Bibliografia 1848-1914*, Ilaria Porciani en Mauro Moretti red. (Florence, Olschki, 2002)

werd niet geschreven door Ad Tervoort, zoals abusievelijk stond vermeld, maar door ASKER PELGROM. De redactie biedt haar verontschuldiging aan voor deze vervelende vergissing.

(Marc Nelissen - Ad Tervoort)

Verenigingsnieuws / Communications des associations

Verslag Studiedag 'Universiteit in Oorlogstijd'

Amsterdam, VU, 31 oktober 2002

Op donderdag 31 oktober 2002 werd aan de Vrije Universiteit Amsterdam een studiemiddag gehouden met als thema 'Universiteit in oorlogstijd', georganiseerd door de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis in samenwerking met de Historische Commissie VU 125. De concrete aanleiding voor het houden van de middag was het verschijnen van het boek van Gjalb Zondergeld, *Geen duimbreed?! De Vrije Universiteit tijdens de Duitse bezetting*, Historische Reeks VU 4 (Zoetermeer, Meinema, 2002). Een eerste exemplaar van het boek werd tijdens de studiemiddag overhandigd aan prof. dr. T. Sminia, rector magnificus van de VU. Tijdens de middag zelf, die werd voorgezeten door prof. dr. D. Bosscher (RUG) en bezocht werd door zo'n 65 belangstellenden, stond een viertal lezingen op het programma. Daarin stond de vraag naar de reacties van de universitaire autoriteiten naar de maatregelen van de bezetter centraal. Hier volgt een zeer beknopt, persoonlijk verslag van enkele interessante lijnen uit de lezingen en de plenaire discussie.

In de eerste lezing, getiteld *Een calvinistische universiteit in de storm*, vatte dr. G. Zondergeld (VU) de belangrijkste bevindingen van zijn onderzoek met betrekking tot de oorlogsgeschiedenis van de VU samen. Voor wat betreft de houding van de universitaire autoriteiten jegens de bezetters en hun collaborateurs kwam het volgende beeld naar voren. Hoewel in eigen kring onmiddellijk groot bezwaar gemaakt tegen het lidmaatschap van de historicus A.A. van Schelven van het Nationaal Front, nam de VU als instelling aanvankelijk een vrij voorzichtige houding aan. Kenmerkend in dit verband is de massale tekening van de Ariërvierklaring, toen deze door de bezetters werd gevraagd. Gaandeweg was er echter sprake van een afwijzender houding ten opzichte van de maatregelen door de Duitsers en het ministerie van OK&W genomen. Die kwamen vooral naar voren bij de kwestie 'Arbeitseinsatz' en de beruchte 'loyaliteitsverklaring'. De VU kon in de strijd met de bezetter vaak de gereformeerde beginselen en 'de geest der statuten' inzetten om de maatregelen van de bezetter te trainen of gewoonweg niet uit te voeren. Het homogene karakter van de universiteit, wellicht ook de kleinschaligheid, bevorderde die

houding. Al in 1942 had men besloten dat als er niet meer in de geest van de statuten kon worden gewerkt, men de universiteit zou sluiten. Dat moment kwam ook. Vanaf 12 april 1943 zouden geen colleges meer worden gegeven. Dit hing samen met de loyaliteitsverklaring, waarin, kort gezegd, studenten moesten verklaren niets te ondernemen tegen de bezetter, maar hieraan gekoppeld ook inzet voor de arbeidsdienst! Dit was tegen het zere been. Op alle mogelijk manieren trachtte het VU-bestuur dit plan tegen te werken, waarin wederom werd geschermd met het bijzondere karakter van de universiteit. Vanaf dat moment ging de VU ondergronds.

De tweede lezing werd gehouden door dr. J. Brabers (KUN), en droeg de titel: *"Zijn of niet zijn". Bestuursbeleid van de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen jegens de bezetter, 1940-1944*. Brabers schetste een beeld dat op een aantal punten een sterke overeenkomst vertoont met de situatie van de VU tijdens de bezetting. Ook voor Nijmegen gold dat aanvankelijk voorzichtig werd gereageerd op de bezetting. Men vreesde voor het voortbestaan van de nog jonge instelling en probeerde zo veel mogelijk buiten beeld te blijven. In Nijmegen werd de Ariërvierklaring eveneens zonder veel protest getekend. Het ontslag van de romanist Vidos leidde niet tot protesten. Die houding zou echter veranderen. De Sint Radboudstichting weigerde in te gaan op verordening ten aanzien van hoogleraarbenoemingen aan de bijzondere universiteiten, hetgeen inhield dat er vanaf 1941 geen nieuwe hoogleraren meer konden worden benoemd. Dit bracht problemen met zich mee. Hoe de overleden, gevangen en ondergedoken hoogleraren te vervangen? De werkdruk nam voor de overgebleven hoogleraren toe en eveneens werd een aantal privatdocenten toegelaten. Het principiële verzet tegen de bezetter zou in de loop van de oorlog alleen maar toenemen. Een aantal factoren was hierin van belang. Ten eerste was de saamhorigheid aan de Nijmeegse universiteit groot. Die ging terug op de katholieke identiteit, maar ook speelde een rol dat Nijmegen een relatief kleine stad was, hetgeen de saamhorigheid nog vergrootte. Ten tweede speelde de personele bezetting van functies aan de universiteit een belangrijke rol voor de mate van verzet tegen de verordeningen die op de instelling afkwamen. Evenals voor de VU gold voor Nijmegen dat zij als bijzondere instelling beter in staat was het personeelsbestand te vrijwaren van Duitsgezinden. De bezetting van het rectoraat werd enkele malen inzet van een steekspel tussen universiteit en departement. De KUN slaagde er in, net als de VU, het rectoraat in eigen hand te houden. Bovendien kon zij rekenen op de steun en het morele gezag van aartsbisschop De Jong. Wat volgens de aartsbisschop en de universiteit inging tegen de katholieke geloofsleer, was onacceptabel voor haar. Deze stelling werd enkele keren succesvol ingezet om verordeningen tegen te gaan. Uiteindelijk

was ook dit argument doorslaggevend bij de kwestie van de loyaliteitsverklaring. Alleen in Nijmegen werd het besluit genomen de gewraakte formulieren in het geheel niet aan de studenten toe te sturen (wie wel wilde tekenen moest naar Apeldoorn gaan; ook konden bij de rector geen ondertekende verklaringen worden ingeleverd). Waar de universiteit jaren had geprobeerd de universiteit voor sluiting te behoeden, gooide men nu zelf op principiële gronden met ingang van 11 april 1943 de boel dicht.

Dr. P.J. Knegtmans (UvA) schetste met zijn lezing *De Universiteit van Amsterdam: een kwetsbaar centrum van de geest* een ander beeld. De UvA had een ander karakter dan de zusterinstellingen. De gemeentelijke status, de korte lijnen tussen overheid en universiteit, maakte het voor haar gemakkelijker om nieuwe wegen in te slaan, wat in goede tijden een voordeel was ten opzichte van de rijksuniversiteiten. De burgemeester was qualitate qua president-curator van de universiteit en met een sterke burgemeester, zoals Willem de Vlucht, kon dit ook groot voordeel betekenen voor de universitaire gemeenschap. Hoewel docenten en studenten wel het idee hadden deel uit te maken van een autonome gemeenschap, was zowel het docenten- als het studentencorps veel heterogener en kleurrijker dan aan de zusterinstellingen, zeker de bijzondere universiteiten. Dan kwam onder meer doordat de gemeenteraad de hoogleraren en lectoren benoemde en er dus ruimte was voor vogels van verschillende pluimage. Dat gold evenzeer voor de studenten. Hier speelde mee dat de sociale controle onder de studenten minder groot was ('Amsterdam is geen studentenstad, maar een stad met studenten'). In slechte tijden maakte dit de universiteit echter kwetsbaar. De echte problemen begonnen met bemoeienis vanuit Den Haag. De confrontatie met de bezetter leidde tot politisering van de universitaire gemeenschap, maar haar heteroogeen karakter werkte in dit geval verlamdend. Ook de bestuurlijke constructie werkte tijdens de bezetting in haar nadeel. Het vertrek van De Vlucht na de Februaristaking kondigde in die zin het begin van het einde aan, dat de nieuwe Duitsgezinde burgemeester geen vertegenwoordiger van het universitair belang in de gemeente meer was, maar een bruggenhoofd van de bezetter. Dit werd nog verergerd doordat de nieuwe secretaris-generaal van het departement van OW&C, de Duitsgezinde Van Dam ook deeltijdhoogleraar bleef aan de UvA. De UvA kon op een grote belangstelling rekenen van verschillende instanties geassocieerd met de bezetter. Niet minder dan veertig leerstoelen en lectoraten kwamen onvrijwillig vacant, onder andere door ontslag van joodse personeelsleden en ontslag op politieke gronden. Dit gaf grote problemen. Al kon er geen sprake zijn van verzet op centraal niveau, pogingen tot verzet waren er zeker op facultair niveau. Daar probeerde men de benoeming van nieuwe docenten zo veel mogelijk te

traineren, om te voorkomen dat sympathisanten van de bezetter werden benoemd. Zo ontstond er een steekspel tussen faculteiten en het centraal niveau over vele benoemingen. Na de loyaliteitsverklaring was dat niet langer mogelijk. De dreigende nazificering werd alleen door de oorlogsomstandigheden (en het feit dat er te weinig gekwalificeerde nationaal-socialisten waren voor de vacante posities) voorkomen. Door de vele vacante leerstoelen en de leegloop van studenten werd er ook steeds minder onderwijs gegeven. Machteloosheid was het trefwoord wat betreft de UvA. Een van de gevolgen van de kwetsbaarheid tijdens de bezetting was dat bij de overgebleven 'goede' docenten en studenten het besef begon te leven dat het na de oorlog anders moest. De ivoren toren moest worden verlaten en meer dienstbaarheid aan de samenleving moest worden betoond. Dat impliceerde ook een politieke betrokkenheid, die voorheen minder gebruikelijk was.

De slotlezing, *De naoorlogse zuiveringen in Groningen: conflicterende visies op de universiteit*, werd gehouden door prof. dr. K. van Berkel (RUG). Hij verkende hierin het zuiveringsproces van de RUG, dat al was ingezet voordat er een landelijke richtlijn was. Het hele proces moest eenvoudigweg ter plekke worden opgezet. Al diegenen die zich vrijwillig hadden gemeld voor de Arbeidsdienst, diegenen die de loyaliteitsverklaring hadden getekend, werden voorlopig niet toegelaten tot het onderwijs. Het wel of niet tekenen van de loyaliteitsverklaring werd het centrale thema van de zuivering. Van Berkel betoogde dat het individuele perspectief van groot belang is voor de bestudering van dit probleem. Er zit natuurlijk een verschil in het tekenen van de verklaring op verschillende momenten, maar dit werd in Groningen nauwelijks meegenomen in de overwegingen. Onderduiken na tekening of vormen van verzet vermochten niet te helpen. Verzachtende omstandigheden werden nauwelijks in aanmerking genomen. Men moest zeer goede papieren hebben (verzetsactiviteiten met getuigen) om aan uitsluiting te ontsnappen. Het meest principiële punt in de zuiveringen was de (bijna symbolische) betekenis van het tekenen, waarmee de tekenaar de universitaire waarden en eer geweld had aangedaan. Op basis van bestudering van de zuiveringsdossiers kwam Van Berkel met een elegante hypothese. Een belangrijke factor in het wel of niet tekenen van de loyaliteitsverklaring was de visie van de student op de universiteit, die wellicht te verbinden valt met de sociale achtergrond van de student. Hij onderscheidde hierin een conservatieve opvatting over de universiteit als vormende, 'morele gemeenschap', geassocieerd met niet-tekenen, en een functionele opvatting over de universiteit (Wat kan ik met mijn studie bereiken?), waarin tekenen misschien wel aanvaardbaar werd geacht. Studenten geassocieerd met het laatste standpunt zouden vaker een bescheidener sociaal

profiel hebben en vaak minder vertrouwd (nieuw) zijn met de universitaire gemeenschap. Standsbewustzijn zou dan een belangrijke plaats innemen bij het wel of niet tekenen van de loyaliteitsverklaring. De retoriek van 'goed' en 'fout' met betrekking tot het tekenen is een truc om het standsbewustzijn van de universiteit (conservatief) te herstellen ten koste van de functionele interpretatie (geassocieerd met de tekenaars). Er zit dus een heel duidelijke sociale, zelfs disciplinerende kant aan dit verhaal.

Met name de laatste lezing lokte een levendige discussie uit, waarin niet alleen de sprekers maar ook velen in de zaal zich nadrukkelijk lieten horen. De discussie spitste zich vooral toe op het 'goed-fout' schema met betrekking tot het tekenen van de loyaliteitsverklaring en hoe de term 'morele gemeenschap' moest worden verstaan en welke rol die speelde binnen de verschillende universiteiten. Ten aanzien van dat laatste werd het volgende aan de orde gesteld. Hoe zat dat bijvoorbeeld bij de bijzondere universiteiten, die bij uitstek een emancipatorisch karakter hadden? In zekere zin waren ook studenten daar *homines novi*, maar juist aan de bijzondere universiteiten werd het minst getekend. Ook werd door Knegtmans naar voren gebracht dat er wel degelijk pogingen werden ondernomen om de studenten van bescheidener sociale afkomst binnen de universitaire gemeenschap te trekken als komende leidinggevende elementen in de samenleving.

Met betrekking tot het 'goed-fout'-schema werd druk gedebatteerd. Door Brabers werd gesteld dat de rector magnificus van Groningen, als vertegenwoordiger van de 'morele gemeenschap' studenten had geadviseerd om te tekenen! Dit zou de interpretatie van Van Berkel, dat dit zou samenhangen met de visie op het begrip universiteit, toch enigszins doorkruisen. Bovendien opperde Brabers dat de hele kwestie van de loyaliteitsverklaring wel degelijk een onmiddellijk pro- en contralading kreeg door de berichten uit Londen, die zeiden dat tekenaars niet op leidinggevende posities in het naoorlogse Nederland hoefden te rekenen. Studenten zouden dus wel degelijk voor een morele keuze tussen 'goed' en 'fout' gesteld zijn. Daarmee samenhangend kwam de vraag uit de zaal of zich uit de dossiers van de tekenaars in Groningen laat afleiden welke afwegingen de tekenaars hebben gemaakt en of daar een moreel element in zit. Kan het zo zijn dat de motivering van de tekenaar wat al te snel wordt geloofd? Van Berkel opperde dat het morele interpretatieschema in termen van 'goed of fout' parameters stelt voor de bestudering van de oorlog, waar men niet meer uit komt. Vanzelfsprekend werd de kwestie op deze middag niet opgelost; wel kwamen er vele interessante, soms nieuwe gezichtspunten ter tafel. Een aantal daarvan verdienen wellicht nadere bestudering. De wijze waarop verschillende groepen (nieuwkomers naar de universiteit, maar ook de docenten en studenten

van bijzondere instellingen) het begrip 'universiteit' (her)interpreteren en welke implicaties dat heeft voor haar geschiedenis en functioneren, is daar een van. Ook proefde ik uit de lezingen dat de periode van bezetting voor de universiteiten in bepaalde opzichten toch een zekere cesuur markeert (grotere acceptatie van de bijzondere instellingen VU en Nijmegen; de veranderende visie op de universiteit: het moet anders na de oorlog; dienstbaarheid aan de maatschappij; maar ook een officiële boycot van de Duitse wetenschap na de oorlog), hetgeen afwijkt van het meer gangbare beeld dat de oorlog geen echte breuk in de Nederlandse geschiedenis is geweest. Of dit aan toevallige omstandigheden is toe te schrijven of niet, is wellicht een interessant thema voor de toekomst.

(Ad Tervoort)

*Dertiende vergadering van Studium generale
Leuven, Centrale Bibliotheek, 29 maart 2003*

De dertiende vergadering van Studium generale stond in het teken van de geschiedenis van de studentenbeweging. Het programma voorzag drie lezingen; de voormiddag werd afgesloten met een bezoek aan de tentoonstelling 'Vlaamse Vaandels, Rode Petten', die op dat ogenblik liep in de Centrale Bibliotheek van de K.U.Leuven.

Lezingen:

Bart De Wever (K.U.Leuven), *De politieke oriëntatie van het KVHV (Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond)*

Louis Vos (K.U.Leuven), *Stilte op de campus? Studentengeneraties in Vlaanderen na 1968*

Maarten De Gendt (RUG-AMSAB), *25 jaar Schamper. Engagement van het Gentse Studentenblad*

De lezing van Maarten De Gendt wordt in dit nummer van de *Nieuwsbrief* gepubliceerd in de rubriek 'Bijdragen'.

De volgende vergadering van Studium generale zal gehouden worden in de marge van het FASTI-congres, dat van 2 tot 4 oktober in Gent zal plaatsvinden. U vindt uitgebreide informatie over dit congres verderop in deze *Nieuwsbrief*.

Mededelingen / Communications

Invitation

Conference "New Tools in University History"

Ghent (Belgium), October 2-4 2003

(organized by the International Commission for the History of Universities, in association with FASTI - Scientific Research Network of the Fund for Scientific Research - Flanders (Belgium) and Studium Generale - Belgian Workgroup for University History).

It is the purpose of this conference to reflect on the future of university history in the light of new developing technologies and new methodologies. First of all there are questions regarding the usefulness of less obvious sources which are, as yet, not often used in this discipline. The use of new sources and the new questions they evoke might enlarge the topics studied in university history, as well as the viewpoints from which they are studied. In this light also enough room will be left for the integration of new theoretical insights from other disciplines.

Secondly the conference wants to consider new technologies and the possibilities they offer in data processing, the edition of sources etc. Information technology offers many new possibilities for making widely available frequently used sources, such as cartularia, matriculation lists, financial sources etc. as for new methods of editing these sources, like the creation of meta sources.

A variety of topics like iconography, databases, historiography and many others will therefore be discussed.

We intend this conference to be a forum for the exchange of ideas and experiences and would therefore like to invite those who have experience with any of the above mentioned or closely related topics to participate in the discussions.

Since we want to offer the largest possible opportunity for discussion, the conference will be organized in thematic sessions in which twenty minute papers are followed by plenty of discussion time.

The working languages of the conference will be French and English.

Program

Thursday, 2 October 2003

10.00 –13.00

Introduction by Hilde De Ridder-Symoens (Universiteit Gent)

Sources and Historiography

I. Iconography

Paul Servais (Université Catholique de Louvain), *La représentation iconographique de l'étudiant au XIXe et XXe siècle: l'exemple de l'Université catholique de Louvain*

Françoise Hiraux (Archives de l'Université Catholique de Louvain), *L'image change l'histoire*

Mélanie De Groote (Université Catholique de Louvain), *Les délimitations de l'iconographie pour l'historien*

13.00-14.00:

Lunch at the restaurant of Het Pand

14.00-18.30

II. Sources

Helga Robinson-Hammerstein (Trinity College Dublin), *Symbols and ceremonies as indicators of aims and purpose in early modern universities*

Laurence Brockliss (Magdalen College Oxford), *The value of oral history in writing the history of universities*

Paolo Gheda (Università per Stranieri di Perugia), *The use of external sources for a reconstruction of the history of the University for Foreigners at Perugia*

Andreas de Boor (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg), *Russian Students at European Universities* (to be confirmed)

III. Historiography

Enrique González González (Centro Cultural Universitario, Mexico), *Old problems, new approaches: reflections on the historiography of colonial Hispanic American universities*

Friday, 3 October 2003

Databases

10.00-13.00

David Lines (University of Miami), *Teachers of Arts and Medicine in Italian Universities: Payments and Teachings*

Claudia Zonta, *Database on Silesian Students at Northern and Central Italian universities* (to be confirmed)

Anuschka De Coster (Universiteit Gent), *Meta sources and prosopography in University History. The database model developed by FASTI*

Suse Baeriswyl (Universität Bern), *The Repertorium Academicum Germanicum on the basis of a model oriented database*

Natalia Tikhonov (Université de Genève), *Les banques des données des étudiants : sources pour l'histoire des migrations universitaires en Europe*

Gian Paolo Brizzi (Università di Bologna - Centro Interuniversitario per la Storia delle Università Italiane), *ASFE: une banque de données pour l'étude de la mobilité universitaire*

Maria Teresa Guerrini (Università di Bologna - Centro Interuniversitario per la Storia delle Università Italiane), *Presentation of ASFE*

13.00-14.00

Lunch at the Restaurant of Het Pand

14.00-18.00 discussion

Saturday, 4 October 2003

10.00 – 13.00

Journals and Bibliographies

Marie-Louise Bott (Jahrbuch für Universitätsgeschichte), Gian Paolo Brizzi (Annali di storia delle università italiane), Helga Robinson Hammerstein (History of Universities), *Journals and their Bibliographies as Tools in University History*

Digitalizing archives

Didier Devriese (Archives Université Libre de Bruxelles), *De nouvelles normes archivistiques au service de la recherche historique*

Victoria Peters (Glasgow University Archive Services), *A New Gateway to the Archival Sources of Scottish Higher Education and New Archival Context Standards for Functions in the Higher Education Sector*

13.00

Lunch at Theatercafé De Foyer, Sint-Baafsplein 17, 9000 Gent

Abstracts

Suse Baeriswyl, *The Repertorium Academicum Germanicum on the basis of a model oriented database*

During the late Middle Ages administration in cities, at courts and episcopal sees developed and became more and more sophisticated. Embedded was not only the increasing use of the roman law but also the process of professionalization of employment and work of the people attending the newly founded universities.

In order to study this process from the view of the individuals, data of the studies, careers and relations within the families and between each other of about 30'000 graduates between 1250 and 1550 are collected leading to the Repertorium Academicum Germanicum. Peter Moraw and Rainer C. Schwinges are heading the project. Albeit working at two places in Gießen and Bern the information is stored in the same database and the cooperation is very close.

The database structure in use was built by the author with the support of the FASTI-group and will be presented during the conference.

Marie-Louise Bott - Gian Paolo Brizzi - Helga Robinson Hammerstein, *Session: Journals and their Bibliographies as Tools in University History*

History of universities is flourishing. The number of scholars working on topics of, or related to, university history is growing year by year. More and more, researchers are meeting in associations like the Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte (Germany and Switzerland), Studium generale (Belgium) and the Werkgroep Universiteitsgeschiedenis (The

Netherlands). The results of this research are being published in a continuous flow of monographs and serieses, in conference proceedings and in journals.

Nevertheless, the luxury of having journals especially devoted to the history of universities is a recent phenomenon. The first issue of *History of Universities*, then a yearbook, appeared in 1981. For a long time it remained the only journal available in the field, with a strong emphasis on comparative European university history, written in English. But the expanding field required more information channels, and in 1997 the *Annali di storia delle università italiane* appeared, followed by the *Jahrbuch für Universitätsgeschichte* in 1998. The *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis / Lettre d'information sur l'histoire des universités* (first number in 1995, following up on the smaller publication *Batavia academica*), can be mentioned here too as an emanation of the same expanding research field, but of course it must be considered more as a newsletter than as a journal.

In this session, we would like to assess the three journals named in their function as tools for historians. In a first round, it would be interesting to hear representatives of each journal giving a short introduction on the public, goals and redaction policy of their respective journals, comparing published copies with pre-defined goals, and to have a discussion on this. In a second round, the discussion could focus on the more 'technical' parts of the journal issues, like book reviews, conference reports, books announced and bibliography. In the first place, the community of researchers present could have a dialogue with journal editors about their wishes regarding content, structure and indexing of bibliographies and book reviews. On second hand, this discussion should answer questions on the desirability of new tools like electronic bibliographies and web pages, and on the practical aspects of their implementation. If possible, we would like to initiate this part of the discussion by a short presentation of one or more specific projects.

The session will be chaired by prof Jan Roegiers (K.U.Leuven), a specialist in the history of Leuven University, but also an editor in chief of three historical journals, including the *Revue d'Histoire ecclésiastique* (offering the leading bibliography for church history). Each journal (HoU, Jahrbuch, Annali) will be represented by a member of their redaction, who is willing to give a short presentation as indicated above.

Gian Paolo Brizzi - Maria Teresa Guerrini - Andrea Daltri, *ASFE: a database for the study of student mobility*

This research project originated from the study of the mural decoration of a university building, the Archiginnasio of Bologna which preserves several thousand coats of arms. These were painted between 1564 and 1802 in the lecture halls of the Archiginnasio and commissioned by foreign students as a testimony of their visit. This body of heraldic decoration has constituted for centuries the tangible image of the student mobility which the university of Bologna was able to arouse during the early modern period. The need to resolve the many questions left unanswered by the precarious condition of these coats of arms has led to the decision to create a database containing all possible information on student presence at Bologna during the period concerned for the integrated analysis of the heraldic decoration. This paper will illustrate the development and functioning of the relational database developed for this purpose (ASFE), which is not only capable of processing the said data, but also able to process data coming from other types of material sources (such as monuments, coats of arms, *libri amicorum*). It should also be possible to extend the use of this database to other analogous series of sources of other Italian universities (Pavia, Padova, Siena, Pisa). The main purpose of this database is the reconstruction of student mobility as part of the *iter italicum*.

Laurence Brockliss, *The value of oral history in writing the history of universities*

This paper will explore the value of oral evidence in recovering the history of Magdalen College, Oxford, since 1930. As editor of the new college history, I have interviewed some fifty former students and fellows over the past two years. The paper will explain the criteria for selection, the extent to which the interviewees provide a consistent picture, how quickly the law of diminishing returns sets in, and how far oral testimony can supply information not to be found in the archives. In particular, the paper will explore one particularly contentious moment in the College's recent past: the debate over the admission of women in the 1970s.

Anuschka De Coster, *Meta sources and prosopography in University History. The database model developed by FASTI*

Under the aegis of the FASTI project a small group of university historians has over the last two years been involved in developing a database model for prosopographical research on academics. The aims of this model are twofold. First it wants to offer a ready to use and user friendly database for all scholars interested in prosopographical research, so that they do not "have to reinvent

the wheel". Secondly the purpose is to use the core structure of this database as an umbrella structure for databases on academics, so that it can be used as a search engine for searching different databases at the same time. The model developed will be presented and discussed here. We are interested in the opinions of the scholars present on the usefulness of the database. After the conference a proof version of the database will hopefully be ready to be distributed among scholars interested to test the database with the source material they use for their own research projects.

Mélanie De Groote, *Les délimitations de l'iconographie pour l'historien*

L'iconographie est une source de plus en plus exploitée par les historiens. Elle permet d'aborder l'histoire sociale et culturelle par un autre biais que les sources écrites et orales. L'image est un mode de représentation de soi et de l'autre. Mais comment délimiter le champ iconographique? Doit-on reconnaître une certaine iconicité à certains documents qui comportent des éléments textuels comme les affiches? D'autres sciences se sont intéressées à la question (anthropologie, sociologie, communication). Cette intervention sera l'occasion d'appliquer les concepts de ces disciplines connexes aux préoccupations de l'historien.

Paolo Gheda, *The use of external sources for a reconstruction of the history of the University for Foreigners of Perugia*

This paper will concentrate on the usefulness of external documents for the study of the history of universities. Both public sources - such as newspapers, academic reviews and TV documentaries - and private sources - like letters from others universities and cultural centres, missives from foreign students at the university, letters and opinions of teachers and authorities - will be used to reconstruct the perception of the university by outsiders and society as a whole. Advertising brochures are an interesting source to study the self-image the Athenaeum wanted to create and how it wanted to be seen by the world. The comparison of these sources created by the university and the external sources is important for the understanding of the real role played by the University for Foreigners in the maturation of a European mentality in Italy, its relation with foreign countries, its strategies in the teaching of Italian culture and language abroad and its contribution to the cultural and academic Italian world.

Enrique González González, *Old problems, new approaches: Reflections on the Historiography of colonial Hispanic American Universities*

Between 1538 and 1790 more than twenty universities of very diverse kinds were created in the Spanish dominions of America. Most of them are known only through old fashioned monographs created in an apologetic mood, maybe in order to celebrate an anniversary. For that reason, in many cases not even a census of documents preserved in their archives exists. In the last decades a few historians of colonial Hispanic American universities have started to renew the historical approach to the past of their institutions. Those are the cases of Córdoba (Argentina), Caracas (Venezuela), and in particular, the universities of Mexico City and Guadalajara. In my paper, I will try to offer a very general and balanced overview of those works, giving special attention to those studies based on the creation of databases.

Françoise Hiraux, *L'image change l'histoire*

L'image ne se fonde pas sur le *logos*. Elle donne accès à d'autres réalités que le verbe.

1- L'image montre des états : des instantanés, des présents. Elle ménage un accès à des phases plutôt qu'une identité. Elle invite l'historien à des analyses dégagées de la logique de l'origine, des causes et des conséquences.

2- L'image est un apparaître. Son analyse requiert une sémiotique et une critique dont les concepts sont, notamment, *spectacle, mise en scène, modèle, perception*.

Elle met en question la valeur *profondeur* comprise comme fondement, voire comme essence et vérité. Elle conduit l'historien à organiser sa pensée sur les notions de *construction* et d'*objet d'échange*, plus que de *fait*.

3- L'image n'explique pas, n'argumente pas.

Comment faire droit, dans l'analyse historique, à ce qui ne se démontre pas?

L'image conduit à un travail sur les *modes collectifs de sentir et penser*.

David Lines, *Teachers of Arts and Medicine in Italian Universities: Payments and Teachings*

In constructing my database of teachers of Arts and Medicine in the Italian universities (ca. 1350-1650), two classes of documentation have emerged as especially interesting (and problematic). The paper will give examples of and analyze these problems.

Salary payments, for example, can help to confirm the teaching of particular staff listed on the rolls. However, they can also serve as a starting-

point for evaluating the funding of various subjects over time. Obviously, this involves both computational and theoretical challenges.

Commentaries and especially lecture notes are also helpful because they not only serve as a control as to whether the subjects listed in the rolls were taught in practice, but because they provide insights into which books were taught, pace of teaching, etc. Integrating this kind of information into a database is also, however, problematic.

Victoria Peters, *A New Gateway to the Archival Sources of Scottish Higher Education and New Archival Context Standards for Functions in the Higher Education Sector*

This paper will demonstrate the new innovative web Gateway to the Archival Sources of Scottish Higher Education – GASHE which allows to search seamlessly the institutional records of 10 Scottish University institutions, encompassing well over a million items, with subject and functional guided navigation. These records are the primary resources for Scotland's educational, intellectual and cultural history. This resource will especially facilitate comparative study of Scottish Higher Education Institutions and their predecessor institutions enabling a full assessment of higher education in Scotland and allowing innovative comparisons with other UK, European and international systems. The earliest records date back to 1215 and the collections hold material on a diverse range of broad subjects. The paper will discuss the problems and issues faced by the GASHE project and demonstrate how technology and methodology combined to harness the advantages of using the new international archival cataloguing standards (ISADG) and archival authority records describing the creators of the archives (ISAAR), recorded in the form of XML documents. One of the challenges faced by the GASHE Project was that of institutions creating records over time while their functions and record series also change. The final part of the paper will consist of a demonstration of the function and activity description model that should lead to lively debate and interest.

Helga Robinson-Hammerstein, *Symbols and ceremonies as indicators of aims and purpose in early modern universities*

I should like to divide this into two parts: firstly, symbols and ceremonies designed by newly founded universities in the early modern period. What inspired these symbols and ceremonies? (Church ceremonies etc.?) What do they tell us, especially about the foundation and the first registration of students and everything surrounding their degree examinations and awarding. The

second part is intended to deal with anniversary celebrations, say one hundredth, two hundredth etc. and what the types and programmes of celebrations tell us about the function and place of the universities in contemporary societies, at the time of these celebrations, i.e. although they might commemorate the founding of the universities, they really tell us more about the place of the universities in contemporary society (19th century, 20th century etc.).

Paul Servais, *La représentation iconographique de l'étudiant au XIXe et XXe siècle: l'exemple de l'Université catholique de Louvain*

L'iconographie étudiante telle qu'elle se laisse percevoir au travers des collections conservées aux Archives de l'Université catholique de Louvain permet de saisir l'étudiant tel qu'il se met en scène et tel qu'il est mis en scène, que ce soit par les autorités ou par les médias. Ces mises en scène distinctes évoluent nettement entre le XIXe et le XXe siècle, tout en se diversifiant suivant les contextes de production. Elles permettent de suivre les modifications internes et externes des représentations du monde étudiant.

Natalia Tikhonov, *Les banques des données des étudiants : sources pour l'histoire des migrations universitaires en Europe*

Dans le cadre de cette communication je me propose d'évaluer le potentiel des banques des données, constituées à partir des matricules universitaires, pour l'étude des migrations étudiantes en Europe. Dans cette optique, je m'appuierai sur le cas des migrations des étudiantes originaires de l'Empire russe vers les universités occidentales, qui étaient par ailleurs à l'origine de la féminisation de bien des universités. Ma propre recherche dans ce domaine a débuté avec la constitution d'une banque des données comprenant toutes les femmes russes immatriculées dans les sept universités suisses entre 1870 et 1914. Un tel recensement m'a permis, par la suite, de comparer les contingents des différentes universités (en termes des origines ethniques, du choix des études, de leur durée, de la certification, etc.) et de mettre en lumière des caractéristiques communes à l'ensemble de cette vague migratoire. Toutefois, mon enquête demeurerait limitée à un seul pays d'accueil, alors qu'un nombre des universités allemandes, françaises ou belges ont également connu la présence des ces étudiantes. Afin de savoir si leurs migrations vers d'autres universités européennes ont obéi aux mêmes logiques, une mise en relation avec les autres centres d'accueil s'imposait. Il s'est révélé que les seules universités pour lesquelles des chercheurs ont constitué des répertoires similaires (quoique non informatisés) étaient celles de Bruxelles et de Gand, en Belgique. Grâce à ces sources, j'ai pu procéder à une

analyse comparative de ces deux populations étudiantes, dont quelques résultats seront présentés dans ma communication.

Practical information:

The registration fee of 50€ for the entire conference and of 25€ a day, includes lunches and coffee breaks, and is to be paid in cash at the beginning of the conference.

The conference will be held at the conference centre of Ghent University: Het Pand, Onderbergen 1, 9000 Gent, Belgium

For information about accomodation please visit www.gent.be

Train time tables can be found at www.nmbs.be

Lunch on Saturday will take place at the Theatercafé (Sint Baafsplein 17, 9000 Gent). The menu will consist of different fish courses (alternatives: meat or vegetarian courses can be served, if requested before 20 September 2003)

For all information and registration, please contact:

Anuschka De Coster, Department of Early Modern History, Ghent University, Blandijnberg 2, 9000 Gent, Belgium, tel: +32/9/2644100, mobile: +32/497545081, fax: +32/9/2644175, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be (preferably)

or:

Hilde De Ridder-Symoens, Department of Early Modern History, University of Ghent, Blandijnberg 2, 9000 Gent, Belgium, tel: +32/9/2644000, fax: +32/9/2644175, e-mail: Hilde.Symoens@UGent.be

(Anuschka De Coster)

Conference "New Tools for University History"
Ghent (Belgium), 2-4 October 2003
Registration Form

Return before 20 September 2003 to (for further information, please contact):

Anuschka De Coster
Department of Early Modern History
Ghent University
Blandijnberg 2
9000 Gent
Belgium
tel: +32/9/2644100
mobile: +32/497/545081 -
+39/347/7539401
fax: +32/9/2644175
e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

or:
Hilde De Ridder-Symoens
Department of Early Modern
History
University of Ghent
Blandijnberg 2
9000 Gent
Belgium
tel: +32/9/2644000
fax: +32/9/2644175
e-mail: Hilde.Symoens@UGent.be

Name (Last, First):

Affiliation:

Address:

Telephone:

Fax:

E-mail:

Will participate

- the entire conference: yes/no
- Thursday, 2 October: yes/no
- Friday, 3 October: yes/no
- Saturday, 4 October: yes/no

will / will not participate the lunch on Saturday

will eat fish (standard menu): yes/no

will eat meat: yes/no

will eat vegetarian: yes/no

Bijdragen / Contributions

Verbreiding in de bachelorfase: zin of onzin?

Willem Frijhoff (VU)

[Deze rede werd al weer enige tijd geleden uitgesproken op de VU-onderwijsdag van 21 maart 2001. Het standpunt hier ingenomen door prof. dr. W.Th.M. Frijhoff betreft zijn persoonlijke visie. De organisatie van de onderwijsdag had hem gevraagd die te delen met de universiteit. Zij wordt hier geplaatst als discussiestuk om het debat over het BaMa-stelsel onder de lezers van de Nieuwsbrief aan te zwengelen, zoals aangekondigd in de Nieuwsbrief van vorig jaar - de redactie]

Beste collega's, dames en heren

Mij is gevraagd op persoonlijke titel te reageren op de eerste helft van het thema van deze middag: verbreiding in de bachelorfase, zin of onzin? Ik zou daarover een paar persoonlijke *statements* formuleren. Ik neem dat letterlijk, en voel me niet gebonden aan een faculteit of studierichting, ook al ben ik – en dat zal onmiddellijk blijken – daar natuurlijk een exponent van. Omdat het beleid de rest van deze middag nog volop aan de orde zal komen, neem ik welbewust het standpunt van de wetenschapper in – niet de academicus in brede zin, maar de wetenschapper die de universiteit schraagt. En natuurlijk kan het in tien minuten niet anders dan schematisch en lapidair. U wilt mij dat wel vergeven.

1. Ik ben historicus, en een van mij specialismen is universiteitsgeschiedenis. U voelt hem al aankomen. Eerst dus een waarschuwing. Beleid denkt lineair, en naar de toekomst toe doelgericht (*breder, hoger, beter*), de geschiedwetenschap probeert het verleden met het heden te verbinden om voor de toekomst resultaatgericht denken mogelijk te maken. Ze is niet zozeer geïnteresseerd in historische intenties, beleidsvoornemens, als wel in data, gegevens, die kennis genereren en het handelen sturen. Niet alleen de historicus maar elke academicus behoort trouwens gevormd te zijn tot een analytische en kritische houding, en die houding zetten we bij de Ba/Ma-operatie natuurlijk niet even in de ijskast.

Kan een universiteitshistoricus onbevangen naar de Ba/Ma-operatie kijken? Wanneer zagen we dat, *mutatis mutandis*, ook al eerder, zo'n herstructurering in de richting van een verbreiding? Was het niet de opkomst van de brede letteren, de *humaniora*, aan het einde van de vijftiende eeuw? Waarop – om het huidige jargon te gebruiken – topuniversiteiten, de *university colleges* of de MIT's van die tijd, zoals het Collegium Trilingue te Leuven of het Collège de

France te Parijs, reageerden met een versmalling en een krachtige nadruk op disciplinaire specialismen, de oude talen bijvoorbeeld, of nieuwe vakgebieden, en allerlei subdisciplines van de chronologie tot de optica en de landmeetkunde? En hoe zat het ook al weer in 1575, toen de Leidse universiteit werd opgericht, de vakgebieden weer werden verbreed en oude titels een nieuwe inhoud kregen? Toen professor Boerhaave, voor theoloog opgeleid, eerst een leerstoel in de plantkunde kreeg, daarna in de geneeskunde en tenslotte ook nog in de scheikunde beroemd werd? En werden aldoor maar meer vervagende studiecricula van oude universiteiten als Oxbridge of Parijs niet teruggefloten door hypergespecialiseerde *grandes écoles*, zoals de École Polytechnique? Of in Engeland door een alternatief universitair netwerk dat wél bij de tijd was? En toen, in 1810, kwam Humboldt naar Berlijn en die maakte het allemaal weer anders. Om van Thorbecke en vele andere ministers en onderwijsdeskundigen na hem niet te spreken.

Kortom, het golft flink heen en weer, en wat op dit moment als het ei van Columbus voorkomt, is lang geleden al eens eerder gelegd - of het kan een koekoeksei blijken te zijn. Iets minder naïveteit jegens de hervorming van het onderwijsstelsel kan dus geen kwaad. Het volstaat niet iets te hervormen. Wil men zijn doel bereiken en wil dat doel ook op de lange termijn kans van slagen hebben, dan moet men de ontwikkeling van het onderwijsstelsel erbij nemen, zien of afbraak verantwoord is, en proberen ver vooruit te kijken. Tegelijk moeten we dan het onderwijsstelsel in de hele breedte beschouwen om te zien of veranderingen elders geen alternatieven oproepen die het nieuwe weer ontkrachten of uithollen.

Tot zover de geschiedenis, want ik ben geen *laudator temporis acti*. Mijn eerste *statement*, of eigenlijk een vraag en tegelijk een impliciete stelling, is dus simpelweg: breken we niet te snel af wat zijn didactische betekenis bewezen heeft maar alleen op beleidsgronden anders lijkt te moeten?

2. Daarbij sluit vraag twee aan. Loopt de universiteit niet al te gretig achter politieke en sociale motieven aan? Bedekt ze die vervolgens niet al te gemakkelijk met een te weinig doordachte, quasi-inhoudelijke sluier? Politieke en sociale motieven hebben het tij mee: wie er kritisch naar kijkt riskeert het odium een wereldvreemde studeerkamergeleerde te zijn zonder enig idee van de harde werkelijkheid (het geld, de markt) - erger nog, van een egoïst zonder hart voor de studenten en hun toekomst. Men moet dan ook wel van bijzonder goeden huize komen om volstrekt legitieme beleidsdoelen als beroepsvorming, mobiliteit, uitwisseling en studeerbaarheid te kunnen en durven bekritisieren. Toch trekken die nobele intenties, die alle aan de buitenkant van de wetenschap

blijven, in hun kielzog meer of minder opzettelijk vele inhoudelijke veranderingen van het curriculum mee. De Ba/Ma-operatie berust slechts voor een heel klein deel op een rationele analyse van de Europese wetenschapsbeoefening en het wetenschappelijk onderwijs in Europa. Voor een relatieve buitenstaander, zoals de modale docent die ik ben, vormt ze vooral een immens bureaucratisch en propagandistisch gebeuren waarvan de inhoudelijke ratio nauwelijks zichtbaar is.

Kijken we eens naar het programmaboekje van vandaag. Het is nooit moeilijk om preventief te jubelen over de prachtige toekomst van een vernieuwd onderwijs. Verbreding heeft zin, is de boodschap van het programmaboekje. Om de discussie wat te verhaasten wordt er al een voorschot op de werkelijkheid genomen. De verbreding staat er dus feitelijk al vermeld als een voldongen feit, een blauwdruk die alleen nog maar hoeft te worden ingevuld. Wat doe ik hier dan eigenlijk? Hebben *statements* nog zin? De retoriek van het programmaboekje (*noblesse oblige*, of: *breder, hoger, beter*) is aan een geesteswetenschapper niet echt besteed. Het is zijn vak (en dat leert hij, als het goed is, op de universiteit) om zulke teksten kritisch te bezien, achter het wensdenken de vertelstructuren te ontwaren, en te ontdekken in hoeverre die niet meer dan vormen van *persuasive communication* zijn, nuttig, maar door te prikken als het nodig is. Niet slecht per se, maar wel een kritische beschouwing waard alvorens ze innig te omhelzen.

De politieke druk achter de Ba/Ma-operatie vormt een ander voorbeeld van die retoriek. Het nationale minderwaardigheidscomplex. Terwijl alle parameters erop wijzen dat Nederland tot de wetenschappelijk best (en in veel sectoren al maar beter) scorende landen in de wereld hoort, beweren wij *unvervroren* dat we achterop zijn geraakt en dat uur U is aangebroken. Het is nu of nooit. Wetenschapsapokalyptiek. Het zal wel, maar ik blijf sceptisch. In Frankrijk verhangen ze gewoon de bordjes, verder niets. In Duitsland wordt zoveel mogelijk getalmd, getreuzeld en gearzeld want het Duitse systeem is immers al twee eeuwen het meest ideale? En in Engeland hebben ze altijd al gevonden dat ze in de best mogelijke van alle werelden leven. Alleen de Benelux moet zich zo nodig bijscholen en 'internationaliseren' om dreigende achterstanden in te halen.

Een van de redenen van mijn scepsis is dat de Ba/Ma-operatie indruist tegen – om Newman te parafraseren – the *idea of a university*. Bij heel deze operatie lijkt de universiteit als een leger in slagorde te worden beschouwd, waarin op afroep de door de legerleiding uitgewerkte en van keiharde randvoorwaarden voorziene plannen door de docent-soldaten worden ingevuld en door de student-rekruten worden uitgevoerd. De universiteit is echter een ingewikkeld organisme, met vele kennis- en competentieniveaus, die zeker niet verticaal

maar veeleer horizontaal, diagonaal, getrapt of in overlap geschakeld zijn. Dat is zowel haar rijkdom als haar bestaansreden. Wie wil dat het goed werkt, moet daar rekening mee houden. En het is ook een reden om uiterst voorzichtig te zijn met integratie tussen het wetenschappelijk onderwijs en het HBO, dat andere doelen heeft, een andere opbouw, een ander profiel, en vooral een ander idee van kennisoverdracht en van de inzet van wetenschap. Een universiteit die niet regelmatig dwarsligt, en waarvan de staf niet permanent in een gespannen verhouding tot elkaar en tot de leiding staat, is niet helemaal in orde. Te brave universiteiten gaan naar de barrebiesjes, ook dat toont de geschiedenis. Terecht haken studenten daarvan af.

3. Zulke externe argumenten worden nog versterkt door interne. *Statement* drie: ten onrechte wordt de operatie uitgevoerd onder het motto 'breder, hoger, beter'. Het zou zonder de minste twijfel 'dieper, hoger, beter' moeten zijn. Voor een echte wetenschapper is 'hoger' niet 'breder' maar 'dieper'. Zit ik nu weer bordjes te verhangen? Ik geloof het niet. Neem het voorbeeld van mijn vakgebied, de geschiedwetenschap. Dat is van nature al een heel brede studie want heel de geschiedenis en alle aspecten ervan vallen daaronder. Breder kan nauwelijks. Willen we het nog breder maken, dan kan dat alleen door er andere wetenschappen aan te koppelen. Dat is natuurlijk mogelijk, want geschiedenis wordt beslist rijker van een interdisciplinaire aanpak, zoals we kunnen zien in de medische geschiedenis, of de geschiedenis van de natuurwetenschappen, of de rechtsgeschiedenis. We kijken dan met een andere blik naar bepaalde aspecten van de historische werkelijkheid. Zo'n soort minor zie ik dus beslist wel zitten. Ik zeg met opzet *inter-*, niet *multidisciplinariteit*, want de vernieuwing komt niet van het naast elkaar plaatsen van wetenschappen (de verbreding), maar van de methodische bevruchting (dus de verdieping). Dus geschiedenis bezien met de ogen van een andere wetenschap – bijvoorbeeld politieke cultuur gezamenlijk bezien door een cultuurhistoricus, een politicoloog en een bestuurskundige, huwelijksproblematiek in het verleden bespied met de ogen van het recht of de psychologie, de mathematische omgang met de empirische werkelijkheid bekeken door een historicus, een ingenieur en een wiskundige, of de magische visie op het menselijk lichaam bestudeerd door een historicus, een medicus en een cultureel antropoloog. Zomaar een stukje wetenschappelijke kennis uit een ander vakgebied ernaast plaatsen werkt niet. Het verband tussen beide moet operationeel kunnen worden gemaakt, zeker als men een academische instelling als einddoel stelt. Dat noem ik verdieping, niet verbreding.

Er is nog een tweede reden om voorzichtig te zijn met een onberedeneerde roep om verbreding. In het geschiedenisonderwijs heeft het rapport-De Rooij

van de basisschool tot en met het VWO zojuist, en terecht, de touwtjes weer aangetrokken. Weg verbreding. Verdieping is het wachtwoord. Terug naar structuur, tijdsbesef, kerndoelen en sleutelbegrippen. En die wens horen we ook van onze studenten. Ze komen het eerste jaar binnen en hopen dan eindelijk eens echte geschiedenis te krijgen, historische substantie, dat wil zeggen uit te kunnen diepen wat ze al vele malen oppervlakkig en zonder veel samenhang hebben gehoord. Die verdieping is de rijkdom van de historicus. Op de Geschiedenisdagen in november vorig jaar werden enkele honderden historici die sceptisch waren over hun marktwaarde door personeelsfunctionarissen uit het bedrijfsleven geroemd om hun analytisch vermogen en pragmatische deugden, omdat ze immers getraind zijn in het analyseren van uiterst complexe historische situaties – ze keken op van die onverwachte lof, en bleven toch nog maar wat sceptisch, zo dominant is het idee geworden dat een academicus vooral een manager is en zich niet met inhoud maar met besturen of aansturen van anderen bezighoudt. Toch zal duidelijk zijn dat de eigenheid van een opleiding als geschiedenis veel beter wordt van een uitdieping van de vaardigheden binnen de discipline dan van een simpele verbreding van het vakkenaanbod. Het heeft ook weinig zin daartoe krampachtig naar allerlei vormen van aansluiting bij het beroepenveld te zoeken. Vele universitaire opleidingen, en zeker de historische, leiden immers nauwelijks op voor specifieke beroepen. Ze vormen daarentegen tot academische *kwaliteiten*, die voorwaarden voor beroepsuitoefening zijn. Het beroep zelf wordt erna of elders geleerd, vaak in de werksituatie. En zo moet het mijns inziens blijven. Het is in elk geval wat vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven ons uit en te na voorhouden: niet uw kennis maar uw vermogen om met kennis om te gaan is belangrijk. Maar dat vermogen eist nu net verdieping, en verdieping houdt in dat het leerproces ergens over moet gaan, een vakgebied dus. Een universiteit die straks *bachelors* de wereld in durft sturen die van alles iets weten maar niets in de diepte hebben bekeken, is die naam niet waard.

4. Het is natuurlijk de vraag – misschien wel de hamvraag – of die noodzaak van een krachtige en diepe disciplinaire vorming, binnen een brede visie op de relatie tussen wetenschap en samenleving, die mijns inziens de ratio van de universiteit is, wel strookt met de samenleving van nu. Het programmaboekje wijst dan op de kenniseconomie, dat wil zeggen de kennisintensieve samenleving waarin kennis niet alleen een individuele positiebepaler is maar ook een collectieve motor, en waarin ze tegelijk zo snel veroudert dat het leerproces belangrijker lijkt te worden dan de inhoud. Ook hier weer, en daar ligt mijn vierde punt, zeg ik met opzet 'lijkt'. Want er ligt natuurlijk een zekere balans

tussen de vaardigheden die de samenleving veronderstelt en de kennis die de universiteit genereert. Evenmin als de universiteit als een volstrekt autonome instelling kan werken, doet 'de samenleving' dat. De vraag is of de universiteit zichzelf op termijn niet tekort doet als ze vanuit een oppervlakkige analyse van de korte-termijn-wensen van 'de samenleving' teveel, te procedureel en te onbekookt inzet op het proces van kennisvernieuwing, dus op een breed gamma van vaardigheden binnen een breed palet met basiskennis (zoals de *liberal arts*). Als ze dus te weinig beseft dat haar eigen taak ligt in de ontwikkeling en de overdracht – maar die twee gaan normalerwijs hand in hand – van disciplinair geordende kennis. Wanneer de universiteit teveel naar toepassingsgerichte kennis lonkt en aarzelt het bolwerk van de wetenschap te willen zijn, is er iets mis. Dan wordt namelijk aan de voorwaarden van de kennisvernieuwing getornd doordat de inhoud ondergeschikt wordt gemaakt aan de vorm.

Nu zal men tegenwerpen dat de disciplinaire verdieping in de Mastersfase moet worden bereikt en dat die ook daarnaar moet worden ingericht. Ik geloof daar niets van. En ik ben geneigd te zeggen: geloof je het zelf? Al is het ontegenzeggelijk zo dat de Mastersfase een disciplinaire specialisatie kan brengen, en al kan ze voortreffelijke kansen bieden aan een duaal traject of andere kortlopende leersituaties, het is in vele vakgebieden onmogelijk om de hele discipline in één jaar onder de knie te krijgen. Het Angelsaksische voorbeeld toont dat ook duidelijk aan. Amerikanen hebben enkele grote wetenschappers, maar de meeste werken – althans in mijn vakgebied – vaak op grootse generalisaties van nietige onderwerpen (zoiets als *Gendering the body*, maar dan in een zeventiende-eeuws gehucht van 150 inwoners ergens in de Zwitserse Alpen) waarvan – ik zeg het maar cru want de Amerikomanie houdt de ambtenarij kennelijk in haar ban - ze voortdurend de gepatenteerde vakidioten dreigen te worden omdat ze de disciplinaire diepte én breedte missen. In sommige vakgebieden kan zo'n disciplinaire specialisatie misschien in één jaar worden bijgebracht, bij vele andere heel beslist niet. Dat komt omdat niet alle disciplines zelf even breed, gespecialiseerd of diep zijn, en zulke verschillen bestaan in schier alle faculteiten. Differentiatie is dan dus wezenlijk, zowel in de Mastersfase als in de Bachelorsfase. Een overdreven modelmatige aanpak doet onrecht aan de complexiteit van het wetenschapsveld, en op termijn afbreuk aan de rol van de universiteit zelf.

Ter afsluiting wil ik mijn conclusies voor deze middag in vier korte *statements* samenvatten, die, ik herhaal het ten overvloede, niet meer dan mijn persoonlijke positie weergeven:

1. Verbreding is een dubbelzinnig begrip. Vakgebieden en zelfs faculteiten zijn zelf meer of minder breed. Differentiatie is dus wezenlijk. Wees voorzichtig met de inhoudelijke en didactische expertise die in vele jaren is opgebouwd.
2. Verdieping in de vorm van kruisbestuiving, zeg maar een streven naar interdisciplinariteit, is belangrijker voor de wetenschap, en daarmee op termijn ook voor de samenleving, dan een uitbreiding van het vakkenaanbod, zeg maar multidisciplinariteit. Voorzover verbreding noodzakelijk is, gedijs ze beter in symbiose met verdieping.
3. De *bachelors* van de toekomst hebben recht op een diepgaand leertraject in een specifiek vakgebied. Alleen op die manier verwerven ze de praktische vaardigheden om een brede vorming straks operationeel te maken. Wetenschap is alleen zinvol als ze ergens over gáát.
4. Vernieuwing van de kennissamenleving is gebaat met een grotere aandacht voor de kennis zelf, voor haar structuur en inhoud. De vakinhoudelijke component is de tweede, beslist even noodzakelijke pool van het proces naast de wijze van kennisverwerving, de pool van de maatschappelijke vaardigheden. Verdieping noch verbreding mogen gedicteerd worden door de tucht van de markt alleen. De universiteit moet blijven vechten voor haar eigen ratio, de autonomie van het wetenschapsproces en de overdracht daarvan. Wetenschap staat niet in dienst van 'de samenleving' maar maakt daar deel van uit, als een van de factoren die de toekomst vormen en bepalen. Als zodanig moet ze even serieus worden genomen als – zeg maar – de mond- en klauwzeerepidemie, de 'culturele revolutie' die de Vuurwerkkramp vereist, of de bedrijfsproblemen van de spoorwegen.

Het engagement van Schamper
Maarten De Gendt

Schamper, het officiële studentenblad van de Universiteit Gent, is reeds meer dan een kwarteeuw aanwezig op de Gentse universitaire campus. Het eerste nummer van Schamper verscheen in november 1975. Het was een periode waarin de in 1968 ontstane nieuw-linkse studentenbeweging nog succes kende en kon mobiliseren. Schamper noemde zichzelf de spreekbuis van nieuw-links, en engageerde zich in haar beginjaren ten volle in de studentenbeweging.

Het studentenblad maakte echter ook de neergang van de nieuw-linkse studentenbeweging mee. Net als het engagement van de studenten evolueerde ook het engagement van Schamper. In wat volgt bekijken we, na een korte duiding wat Schamper precies is, in welke omgeving Schamper is ontstaan en in welke richting haar engagement geëvolueerd is.

Schamper is het studentenblad van de Universiteit Gent, gemaakt voor en door studenten van de universiteit. Net zoals andere studentenbladen in Vlaanderen bestaat de redactie enkel uit studenten; het academisch personeel wordt niet toegelaten bijdragen te leveren of zich in te laten met de inhoud of de werking van Schamper. Tegenwoordig verschijnt Schamper 10 maal per jaar, van oktober tot aan de paasvakantie. Iedere editie wordt gedrukt op een oplage van 5000 exemplaren en wordt gratis verspreid in de verschillende universitaire gebouwen en studentenrestaurants.

Het eerste nummer van Schamper rolde van de persen in november 1975. Het was de opvolger van enkele andere studentenbladen die zich slechts enkele jaren hadden kunnen rechthouden: FK-nieuws, dat verscheen tussen 1968 en 1972, en Rugnummer, dat verscheen van 1972 tot 1975. Rugnummer was een betalend blad, dat via abonnementen aan studenten, proffen en assistenten werd verkocht. Het kreeg behoorlijk wat subsidies van de universiteit, en haalde verder nog inkomsten uit advertenties. De meeste medewerkers, allemaal studenten, kregen een geldelijke vergoeding voor hun medewerking. De medewerkers van Rugnummer namen echter geen blad voor de mond en contesteerden tegen alles wat hen dwarszat aan de universiteit. De academische overheid was daar uiteraard niet mee opgezet. Nadat in het voorjaar van 1975 een prof letterlijk "een zwijn" werd genoemd, zette het Vast Bureau van de universiteit de subsidiëring van Rugnummer definitief stop.

De redactieleden begonnen onmiddellijk te onderhandelen over een nieuw studentenblad. Daarbij zou één en ander veranderen. De benaming 'RUG' mocht niet langer gebruikt worden in de titel, en het Vast Bureau zou de eerste hoofdredacteur aanduiden. De keuze viel op Koen Raes, die reeds enkele jaren in de redactie van Rugnummer had gezeten. Meteen werd ook de vergoeding voor de hoofdredacteur en voor de andere medewerkers opgeheven. Het nieuwe blad moest volledig op vrijwilligers draaien. Het zou ook gratis verspreid worden, en daarom werden de kosten zo laag mogelijk gehouden (het werd bijvoorbeeld geplooid in een beschutte werkplaats).

De nieuwe naam van het blad werd 'Schamper'. Koen Raes haalde het woord uit 'De Leeuw van Vlaanderen' van Hendrik Conscience: in een bepaalde passage bespotten de Brugse vrouwen, die ondanks hun rijkdom geen politieke macht bezaten, de armoedige kleding van de Franse koningin. Alzo stond Schamper voor een spottende houding vanuit een machteloze positie; een houding die volgens Raes perfect de essentie van Schamper weergaf. Het blad zou dan ook een traditie opbouwen waarin het geregeld de spot dreef met de instituties van de Gentse Universiteit. In mei 1985 verloor Schamper er zelfs tijdelijk haar subsidies door. Naar aanleiding van het bezoek van paus Johannes-Paulus II aan België verscheen op de voorpagina van Schamper 211 een spotprent en een satirische column over de lentemode in het Vaticaan. De columnist had het onder meer over het 'kruis' van de paus dat "open en bloot aan zijn lijf bengelt"; hij suggereerde ook een relatie tussen de paus en monseigneur Van Peteghem. Rector André Cottenie vond dit een "kaakslag voor de rooms-katholieke geloofsgemeenschap, niet alleen aan de Gentse universiteit, maar ook daarbuiten." Hij slaagde erin de Raad van Beheer van de universiteit unaniem de subsidies van Schamper te laten opschorten. De redactie noemde het gewoon een "verbod op Schamper" en suggereerde dat de RUG haar naam maar moest veranderen in KUG, wat stond voor Katholieke Universiteit Gent. Vijf maanden later kreeg het blad zijn subsidies weer terug, toevallig net nadat een nieuwe rector was aangetreden in de persoon van Leon De Meyer.

Het eerste nummer van Schamper verscheen dus in november 1975. Omdat het budget voor 1975 voor een studentenblad al volledig was opgebruikt door Rugnummer, werden de eerste vier nummers nog gefinancierd door het Faculteitenkonvent. Dit convent was een koepel voor alle aan een studierichting gebonden studentenkringen. Vanaf 1976 kreeg Schamper een afzonderlijk budget en kon de redactie een volledig onafhankelijke koers varen.

De redactie was er niet rouwig om: ze vond het Faculteitenkonvent te conservatief en te zeer ingebed in de bestaande structuren van de universiteit.

Schamper wou liever de studenten bereiken die “zich onwennig voelen binnen de bestaande structuren van de studentenwereld.” Het blad zag daarbij vooral heil in de zogenaamde ‘werkgroepen’. Dit waren maatschappijkritische en niet politiek gebonden studentenverenigingen die waren ontstaan in de nasleep van de studentenrevoltes van de jaren zestig. Het waren de duidelijkste structurele uitingen van het nieuw-links paradigma dat gedurende de jaren zeventig de studentenbeweging overheerste. Sommige werkgroepen waren net als de faculteitskringen aan een bepaalde studierichting gebonden, maar hielden zich niet met studentikoze activiteiten bezig, doch enkel met kritische (lees: progressieve en linkse) activiteiten rond sociale thema’s; vaak waren ze opgericht als reactie tegen de bestaande faculteitskringen. De meeste van deze werkgroepen hielden zich bezig met verschillende thema’s die aanleunen bij de inhoud van hun studierichting. Daarnaast waren er ook werkgroepen die zich niet aan één bepaalde studierichting bonden maar die rond één specifiek thema werken. Alle werkgroepen werden overkoepeld door het Werkgroepenkonvent. De werkgroepen waren volgens Shamper de enigen die zich nog durfden afzetten tegen de machthebbers en die nog daadwerkelijk actie voerden rond sociale thema’s. “Het werkgroepenkonvent verenigt de laatste hoop van deze unief,” zo schreef Shamper in 1976. En in 1977 omschreef de redactie Shamper als volgt: “Bedoeld als orgaan van de werkgroepen aan deze unief wil het de niet-partijgebonden studenten steunen in haar activiteiten en acties.” In de eerste jaargangen zou het Werkgroepenkonvent, meer dan welk ander convent ook, steeds op uitgebreide aandacht *en* promotie in Shamper kunnen rekenen. Vele werkgroepen kregen carte blanche om zelf enkele kolommen te vullen in Shamper. Dit zorgde ervoor dat er soms teksten verschenen die vandaag de dag niet meer aanvaard zouden worden. Een extreem voorbeeld dateert uit 1977: een auteur met seksuele gevoelens voor kleine jongens beschreef over een halve pagina hoe hij ervan droomde om maatschappelijk aanvaard te worden. Hij lanceerde tevens een oproep naar geïnteresseerden om in Gent met een Werkgroep Pedofilie te beginnen.

In navolging van de werkgroepen stelde Shamper zich kritisch op tegenover alle machtsstructuren, zowel binnen als buiten de universiteit. Na enkele jaren verslapt de aandacht voor de werkgroepen evenwel, maar het blad bleef vele kritische artikels brengen over de universiteit, over de maatschappij en over de wereld. Shamper bestempelde zichzelf daarbij als spreekbuis van nieuw-links. Tegelijkertijd noemde het blad zich echter een blad voor *alle* studenten. De redactie zag er geen graten in, want in het tweede nummer van Shamper schreef ze reeds – en ik citeer – “een studentenbeweging die niet links is, lijkt

ons een contradictio in terminis.” Die positie zorgde reeds in het derde nummer van Schamper voor een krachtmeting met het Liberaal Vlaams Studentenverbond (LVSF), waarin Guy Verhofstadt op dat moment actief was. Het LVSF eiste immers dat stukken uit hun blad Neo-Humanisme zouden worden overgenomen. De redactie had geen zin om een promotieblad van politieke studentenverenigingen te worden, vooral niet wanneer het rechtse verenigingen betrof, en ze weigerde pertinent. Een stroom lezersbrieven van het LVSF was het gevolg.

De redactie wou ook van de partijgebonden linkse verenigingen duidelijk afstand nemen. Ze verwees daarbij expliciet naar verenigingen zoals Amada of de Socialistische Jonge Wacht (SJW). Onduidelijker was de relatie tussen Schamper en de Vereniging voor Vlaamse Studenten (VVS). De VVS gedroeg zich tijdens de jaren zeventig een tijdlang als koepelvereniging voor alle studenten, maar verviel volgens de redactie al snel in extreem-links sektarisme. VVS bleef Schamper in die periode evenwel beschouwen als een vanzelfsprekende tribune voor haar ideeën. Op een bepaald moment besliste de redactie echter dat ze niet langer elke kopij die VVS binnenleverde automatisch zou plaatsen, en het leidde tot hoogoplopende ruzies. VVS verweet Schamper dat het in de kaart van rechts speelde. De redactie poogde het ludiek op te lossen: gedurende een poosje plaatste ze de bijdragen van ‘linkse’ auteurs aan de linkerkant van de pagina en de bijdragen van ‘rechtse’ auteurs aan de rechterkant. Maar die situatie was zo absurd dat de redactie uiteindelijk besliste om van dan af alle artikels zelf te schrijven.

Schamper beperkte zich niet tot *berichtergeving* over de werkgroepen; ze ging ook zelf geregeld over tot actie. De redactie zag voor zichzelf een belangrijke rol weggelegd op het vlak van seksuele voorlichting. Van 1976 tot en met 1982 nam ze bij het begin van ieder academiejaar de volledige folder over voorbehoedsmiddelen over van Info Jeugd, een voorlichtingsorganisatie voor jongeren. Het was een reactie tegen de eenzijdige informatie die de studenten bij hun inschrijving meekregen van de universiteit. Ze kregen namelijk een brochure waarin vooral de gruwelijke gevolgen van geslachtsziekten werden opgenomen, met een moraal die volgens de redactie neerkwam op algehele onthouding. Eén keer had de universiteit een meer genuanceerde brochure van Info Jeugd verspreid, maar na talloze reacties van verontruste ouders was ze daarmee gestopt. Daarom nam Schamper die taak over op eigen initiatief. Het zorgde uiteraard voor boze lezersbrieven. Eéntje uit 1977 bijvoorbeeld: “Het is duidelijk dat de meerderheid van de RUG-studenten een dergelijke seksuele misgroei niet kan aanvaarden. (...) Een officieel RUGblad heeft niet het recht

ongecontroleerd en vrij een dergelijke propaganda voor totale decadentie op de studenten te spuien.”

In 1978 ging de redactie nog een stapje verder. In het artikel met de titel “Abortus moet vrij!” in Schamper nummer 51 hield ze een pleidooi voor de legalisering van abortus, dat toen nog strafbaar was in België. Op het einde van het artikel werden de adressen gepubliceerd van vijf Nederlandse klinieken waar je een abortus kon laten plegen. Nog voor het nummer terugkwam van de drukker kreeg de redactie al telefoon van rector Hoste, die vertelde dat de procureur-generaal van Gent hem had ingelicht over de publicatie van abortusklinieken. De redactie was verbaasd dat die dit al wist nog voor het nummer was uitgekomen; ze vermoedde dan ook dat haar telefoongesprekken werden afgeluisterd. De procureur-generaal vond in ieder geval dat de publicatie niet door de beugel kon en had bevolen de volledige oplage van het schampernummer in beslag te nemen. De redactie vond al snel een oplossing: in ieder exemplaar werden de adressen met een sticker overplakt. Zo mocht het nummer toch nog verspreid worden. De stickers waren er echter makkelijk weer af te halen, en zo slaagde de redactie er toch in om de adressen te verspreiden.

Tijdens het academiejaar 1978-1979 engageerde Schamper zich in de acties tegen de 10.000. Die acties richtten zich tegen één van de maatregelen van de Anticrisiswet: de verdubbeling van het inschrijvingsgeld voor niet-beursgerechtigde universiteitsstudenten naar 10.000 frank. De acties omvatten onder meer boycots, protestbetogingen en enkele bezettingen van het rectoraat. In maar liefst zestien edities van dat jaar kwamen de acties tegen de 10.000 aan bod, met oproepen om deel te nemen, foto's van de gebeurtenissen en verslagen van het grove politiegeweld tegen de studenten. Verscheidene redacteurs werkten ook mee aan de uitzendingen van Radio Aktief, de vrije radiozender die werd opgericht naar aanleiding van de studentenprotesten en die vooral gebruikt werd om de studenten te mobiliseren. Vrije radiozenders waren toen nog illegaal, en om de politie te ontlopen verhuisde Radio Aktief geregeld van locatie. Gedurende een korte periode werd ook vanuit het studentenhuus De Brug en het redactielokaal van Schamper aldaar uitgezonden. Op 29 maart 1979 volgde de reactie: de rijkswacht hield een tamelijk hardhandige huiszoeking in het studentenhuus, op zoek naar de illegale radiozender, en daarbij werd het redactielokaal van Schamper niet gespaard. In het hele studentenhuus werden tal van papieren en documenten in beslag genomen. De meeste werden enkele dagen later weer teruggebracht, maar de adressenlijst van de abonnees op

Schamper was zelfs bij het begin van het volgende academiejaar nog niet teruggegeven. Pas in november 1979 kon de redactie de namenlijst weer afhalen. Twee jaar later, in 1981, riep de Schamperredactie op om te protesteren tegen een nieuwe reeks besparingsmaatregelen van de regering. Tot grote wanhoop van de redactie kwam er vanuit de studentenbeweging geen enkele reactie tegen de nieuwe maatregelen. Het verschil met de massale mobilisatie tegen de 10.000, amper drie jaar tevoren, was frappant. Uit onvrede met die gang van zaken orchestreerde de redactie het einde van het bestaan van Schamper: Schamper nummer 138 werd symbolisch omgedoopt tot "Amper", en de middenpagina's bleven volledig leeg. De kop op de voorpagina luidde: "En toen schiep Schamper schoon wit papier." De redactie kondigde nog een laatste maal aan ermee te zullen stoppen, tenzij er toch nog reacties zouden komen... En die kwamen er. Het volgende nummer van Schamper stond vol lezersbrieven, en de redactie kreeg acht nieuwe kandidaat-medewerkers over de vloer. Schamper bleef toch verder verschijnen. En al kwam het nooit tot hevige protesten, toch werden er dat jaar nog enkele acties gevoerd tegen de regeringsmaatregelen.

Er volgden later nog studentenprotesten waaraan Schamper een steentje bijdroeg. In 1986 werden er acties gevoerd tegen de verhoging van de inschrijvingsgelden tot 13.000 frank. Er waren betogingen, studentenstakingen en een bezetting van het rectoraat. De gebeurtenissen volgden elkaar zo snel op dat Schamper onmogelijk de mobilisatietaak op zich kon nemen. Daarom richtten de actievoerders het Dolle Konijn op, een actieblad dat (bijna) dagelijks verscheen gedurende enkele weken. De redactie van Schamper was nauw betrokken met het Dolle Konijn omdat ze zorgde voor de nodige logistieke steun. Ook in 1991 hielp Schamper aan een gelegenheidsblad, ditmaal voor het protest tegen het zogenaamde Dinosaurusdecreet van onderwijsminister Daniël Coens. Het actieblad heette "Schande", en had precies dezelfde layout als Schamper. Een groot deel van de Schamperredactie schreef eraan mee. In 1994 ten slotte nam Schamper actief deel aan de acties tegen de besparingen in de sociale sector van de universiteit. De sociale sector omvatte onder meer de studentenrestaurants, de studentenhomes en de studentenverenigingen. Ook Schamper wist zichzelf tussen de eisen te plaatsen: het blad zat reeds geruime tijd in financiële moeilijkheden en eiste 200.000 frank extra toelage. Schamper voerde enkele originele acties en bracht een hele week extra edities uit. Het mocht echter niet baten: de redactie moest nog tot het einde van de jaren negentig wachten voor ze uit de financiële put zou kruipen.

De acties van Schamper in 1994 bleken echter een uitzondering: in de loop van de jaren tachtig en negentig was Schamper steeds minder een voortrekker inzake

engagement en protest geworden. Het engagement van de redactie beperkte zich uiteindelijk enkel nog tot het schrijven van artikels. Redactieleden liepen niet vaak meer als participanten in betogingen en protestacties, maar wel als verslaggevers, met de blocnote, dictafoon of minidisk in aanslag.

Die evolutie liep nagenoeg parallel met het vrij snelle verdwijnen van het nieuw-linkse paradigma in de studentenbeweging. Ook de redactionele lijn van Schamper evolueerde mee. We zagen reeds dat Schamper zichzelf in de jaren '70 profileerde als de spreekbuis voor nieuw-links, voor de maatschappijkritische werkgroepen aan de universiteit. Toen de aandacht weggleed van de werkgroepen bleef Schamper zich nog geruime tijd kritisch uitlaten over de meest diverse onderwerpen. Hoofdredacteur Rik Van Nuffel formuleerde het in 1985 nog als volgt: "Schamper moet niet het blad zijn van 14.000 studenten, wel het geweten van de student. Alles waar een student zich *kan* aan storen, daar kan je over schrijven." Vanaf de tweede helft van de jaren '80 verdwenen de artikels over het wereldgebeuren, en beperkte de redactie zich meer tot artikels over de universiteit. In 1990 stelde de redactie zich als volgt voor aan de nieuwe generatie studenten: "Twee maal per maand, van oktober tot april, graait een kleine, maar enthousiaste ploeg Schamperaars in het overweldigende nieuwsaanbod dat de Gentse universitaire mikrokosmos telkens weer genereert. Schamper probeert deze blijde boodschap op een creatieve, maar kritische en deontologisch verantwoorde manier te brengen."

Die deontologie begon een steeds grotere rol te spelen, totdat voor sommige hoofdredacteurs objectieve berichtgeving zelfs zwaarder begon door te wegen dan kritische berichtgeving. Hoofdredacteur Bart Haeck in 1999: "Kritisch zijn houdt volgens mij niet noodzakelijk in dat je een standpunt moet innemen en de universiteit of wie dan ook moet aanvallen. Als je de lezers respecteert moet je proberen informatie zo objectief mogelijk weer te geven zodat de lezer genoeg basismateriaal heeft om zelf een oordeel te vormen. Als hij dan wil reageren tegen bepaalde evoluties aan de universiteit, weet hij tenminste waarom hij de ene kant gekozen heeft en niet de andere. Het is niet aan ons om die keuze op te dringen." En hoewel lang niet alle redactieploegen uit de jaren negentig dat principe hanteerden – de meeste bleven wel degelijk in hun artikels een bepaalde visie verdedigen – toch geeft het duidelijk weer dat Schamper is geëvolueerd van een blad dat zich duidelijk in een bepaalde progressieve hoek situeerde naar een blad dat zich niet aan één bepaalde visie hield. Het devies van de hoofdredacteurs in de laatste jaren luidde dan ook: "Zolang links ons verwijt dat we rechts zijn en rechts ons verwijt dat we links zijn, zijn we goed bezig."

Onderzoeksprojecten / Projets de recherches

Natuurkunde en sterrenkunde aan de Vrije Universiteit (1930 – heden)

Ab Flipse

1. Inleiding

Dit artikel is bedoeld als inleiding op mijn onderzoek naar de geschiedenis van de natuurkunde en sterrenkunde aan de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam. De aanleiding voor dit onderzoek is het 125-jarig bestaan van de VU en het 75-jarig bestaan van de Faculteit Exacte Wetenschappen (FEW) in 2005. Doel van het onderzoek is te komen tot een brede geschiedschrijving van de natuur- en sterrenkunde aan de VU; bijzondere aandacht wordt daarbij geschonken aan de wijze waarop binnen deze faculteit met het christelijke karakter van de VU werd omgegaan, met name in de eerste periode van haar bestaan. Het onderzoek dient uit te monden in een publicatie in de 'historische reeks VU', die verschijnt ter gelegenheid van het jubileum van de VU in 2005. Het resulterende boek vormt het tweede deel van een drieluik over de FEW (het eerste deel zal de wiskunde en informatica behandelen, het derde deel de scheikunde).

In deze bijdrage zullen enkele resultaten gepresenteerd worden betreffende de voorgeschiedenis en beginperiode van de discipline natuurkunde, sinds 1930 aan de VU vertegenwoordigd als onderdeel van de in dat jaar gestichte Wis- en Natuurkundige Faculteit. In deze eerste periode werd zowel het onderzoek als het onderwijs in de natuurkunde geleid door één hoogleraar: G.J. Sizoo (1900-1994). Samen met de hoogleraren J. Coops (scheikunde), J.F. Koksmas (wiskunde) en de buitengewoon hoogleraar M. Van Haaften (verzekeringswiskunde) stond hij in 1930 voor de taak de nieuwe faculteit tot ontplooiing te brengen. Met name Sizoo heeft zich uitgebreid beziggehouden met de verheldering van de vragen rondom de relatie tussen christelijk geloof en natuurwetenschap, wat hem in het kader van mijn onderzoek bijzonder interessant maakt.

2. Voorgeschiedenis

In 1880 werd door de leider van het gereformeerde volksdeel, Abraham Kuyper, en zijn geestverwanten de Vrije Universiteit in Amsterdam gesticht. In zijn openingsrede, *Souvereiniteit in eigen kring*,¹ zette Kuyper uiteen wat hem met de Vrije Universiteit voor ogen stond. Aan een Vrije Universiteit zou wetenschap

¹ Kuyper (1880)

beoefend kunnen worden *vrij* van de Staat en de Kerk. De wetenschap moest, zo betoogde Kuyper, net als andere levensverbanden, beschouwd worden als 'soeverein in eigen kring'; een soevereiniteit die gefundeerd is in God, de Schepper, die aan de verschillende levensverbanden elk een eigen orde gegeven heeft. Wetenschap die zo, vrij van onnatuurlijke banden, beoefend wordt voor het aangezicht van God, verschilt principieel van de seculiere wetenschap, aangezien beide voortkomen uit totaal verschillende grondovertuigingen. Christelijke wetenschap en niet-christelijke wetenschap staan tegenover elkaar en kunnen niet op één universiteit beoefend worden. De statuten van de Vereniging voor Hooger onderwijs op Gereformeerden grondslag - die de VU bestuurdde - bepaalden dat de VU voor al haar onderwijs zou staan op de grondslag van 'de gereformeerde beginselen'. In zijn openingsrede besprak Kuyper ook in algemene bewoordingen de consequenties van deze visie voor de afzonderlijke faculteiten, waaronder de 'natuurkundige'. Over het onderzoek aan deze faculteit zegt hij dat ook dit zich, omdat het zich immers niet zal beperken 'tot meten en tot wegen',² niet aan de invloed van het beginsel kan onttrekken. Ook voor de natuurkundigen geldt dat hun geloofsovertuiging een rol speelt in hun onderzoek en de wijze waarop zij de natuur bezien.

Hoewel de VU begon met drie alfa-faculteiten (theologie, letteren en rechtsgeleerdheid), werd in de jaren die volgden door een aantal VU-wetenschappers betoogd dat ook voor de beoefening der natuurwetenschap het uitgangspunt van de onderzoeker van allesbeheersend belang is. En al was er dan nog geen natuurkundige faculteit, toch probeerde men ook over natuurwetenschappelijke onderwerpen te schrijven, omdat 'juist deze faculteit bij uitnemendheid de burcht des ongeloofs en het domein van het materialisme'³ is. Dit is typerend voor de houding van Kuyper *cum suis* ten opzichte van moeilijke kwesties als het vraagstuk van geloof en wetenschap: de problemen moeten niet uit de weg worden gegaan, maar opgezocht. De natuurwetenschap, die zich in de negentiende eeuw nogal eens vijandig aan het orthodoxe geloof had betoond, zou moeten worden hervormd en opgebouwd vanuit de christelijke beginselen. Door sommigen werd benadrukt dat een echte uitwerking van de gereformeerde beginselen voor de natuurwetenschap pas zou kunnen geschieden wanneer er een eigen Natuurkundige Faculteit kwam. Tot de daadwerkelijke stichting van de Faculteit der Wis- en Natuurkunde kwam het echter pas in 1930, toen er niet alleen principiële redenen, maar ook een praktische noodzaak was om tot de stichting van deze vierde faculteit over te

² Kuyper (1880), p.34.

³ Geciteerd door Rullman (1930), p.175.

gaan. Om dit te begrijpen moet eerst iets gezegd worden over de status van de VU als bijzondere universiteit. Hoewel de Hoger Onderwijswet van 1876 het bestaan van vrije universiteiten had erkend – overigens zonder dat hieraan subsidie verbonden was – betekende dit niet automatisch dat aan de VU ook de *effectus civilis* was toegekend: de maatschappelijke erkenning van de graden die de VU verleende. In 1905, het laatste jaar van zijn premierschap, wist Abraham Kuyper dit recht voor de VU te verwerven. Hieraan was de voorwaarde verbonden dat de VU binnen 25 jaar uit vier en binnen 50 jaar uit vijf faculteiten zou bestaan. Hoewel er aanvankelijk een begin werd gemaakt met de opbouw van een Medische Faculteit, koos men op de jaarvergadering van 1927 toch voor de stichting van een Wis- en Natuurkundige Faculteit, waarmee dus wel enige haast moest worden gemaakt.

Een kwestie die in dezelfde periode voor veel onrust zorgde in de gereformeerde wereld en van invloed zou zijn bij de stichting van de nieuwe faculteit, was de discussie die in de jaren twintig gevoerd werd over de interpretatie van de eerste hoofdstukken van het bijbelboek Genesis. Aanleiding hiervoor waren de opvattingen van de Amsterdamse predikant dr. J.G. Geelkerken, die de letterlijke lezing van het paradijsverhaal in twijfel had getrokken. Door de gereformeerde synode van Assen 1926 werden zijn opvattingen echter veroordeeld. Toen er vanuit de achterban vragen kwamen over het standpunt van de VU in dezen, werd een commissie ingesteld die in 1928 met een rapport kwam, waarvan de conclusies inhoudelijk overeenkwamen met de uitspraken van de synode van Assen. Dit zogenaamde rapport-Van Dijk, genoemd naar de voorzitter, leek weinig ruimte meer over te laten voor onafhankelijke beoefening van de natuurwetenschappen, omdat de resultaten van onderzoek immers gemakkelijk in botsing zouden kunnen komen met de letterlijke lezing van bepaalde bijbelgedeeltes.

3. De stichting van de Wis- en Natuurkundige Faculteit

De bestuurders van de VU beseften dat het niet makkelijk zou zijn geschikte mensen te vinden voor het hoogleraarschap: personen die wetenschappelijke kwaliteiten verenigden met de juiste opvatting over de betekenis van de gereformeerde beginselen voor de wetenschap. Men had nog steeds enige huiver voor de natuurwetenschap op andere universiteiten, maar realiseerde zich dat toch onder hen die daar gestudeerd hadden gezocht moest worden naar 'mensen die uit de ongeloofvige wetenschap hebben gedronken en door God bewaard zijn'.⁴

⁴ Archief VU-Curatoren. Notulen gezamenlijke vergadering van Curatoren en Directeuren, 12 mei

Een benoemingscommissie, bestaande uit de decanen van elke faculteit en de rector magnificus werd ingesteld om deze personen te vinden. In het eerste rapport dat deze commissie uitbracht, werden 7 kandidaten genoemd voor de natuurkunde en nadat de commissie zich grondiger in hen had verdiept, werd een bepaalde volgorde aangegeven waarin met de kandidaat-hoogleraren gesprekken gevoerd zouden worden. De gesprekken met de nummers 1 tot met 4 van deze lijst verliepen echter niet succesvol. Naast persoonlijke redenen speelden voor ieder van hen ook kwesties van meer principiële aard: men zag het niet zitten om ook de natuurfilosofische kant van de wetenschap te behandelen; kon zich niet vinden in de conclusies van het rapport-Van Dijk of zag sowieso geen heil in de oprichting van een volledige Faculteit der Wis- en Natuurkunde op gereformeerde grondslag. Uit notulen en brieven uit deze periode komen duidelijk de verschillen aan het licht tussen de visies van de (gereformeerde) fysici en de VU-visie op natuurwetenschap, met name waar het de conclusies van het rapport-Van Dijk betreft. Uiteindelijk startte de senaatscommissie in oktober 1929 de besprekingen met de jonge Gerardus Johannes Sizoo, in het eerste rapport van de commissie omschreven als 'een ernstig, rustig jongmensch van goeden wetenschappelijken aanleg en Gereformeerde overtuiging'.⁵

Deze Sizoo, op dat moment 29 jaar oud, had na zijn HBS-examen enkele jaren bij Philips in Eindhoven gewerkt als assistent, waarna hij in 1920 in Leiden aan de studie natuurkunde begon en vervolgens promoveerde op een onderzoek naar de supergeleidende toestand van metalen. Vanaf 1927 werkte hij opnieuw, nu als wetenschappelijk medewerker, bij het Philips laboratorium. Tijdens zijn studie in Leiden was hij al geïnteresseerd in natuurfilosofische vragen en de relatie tussen geloof en natuurwetenschap. Daar deze vragen in de 'door het positivisme gekleurde' opleiding niet aan bod kwamen, had hij zich verdiept in geschriften van VU-hoogleraren die hun licht hierover hadden laten schijnen. Zijn vorming door hun denkbeelden blijkt bijvoorbeeld uit een lezing van zijn hand, voor medestudenten van de gereformeerde studentenvereniging S.S.R., met als titel 'Natuurwetenschap en Christelijke Wereldbeschouwing'⁶ uit 1921(!), die hij onder andere baseerde op artikelen en boeken van de VU-theoloog H. Bavinck. Sizoo was dus niet onbekend met de VU-visie op wetenschap; toch had hij in het verleden wel kritische kanttekeningen geplaatst bij het idee van wetenschap op gereformeerde grondslag, in het bijzonder waar

1927.

⁵ Archief VU-Senaat. Notulen senaatsvergadering, 2 November 1928.

⁶ Handgeschreven lezing uit de nalatenschap van Sizoo, in het bezit van dhr. G.J. Sizoo te Deventer.

het de natuurwetenschap betrof. Ook stond hij kritisch tegenover de conclusies van het rapport-Van Dijk. In een discussie over de wenselijkheid van een natuurkundige faculteit uit 1923, had hij de visie verdedigd dat het stichten van een volledige natuurkundige faculteit aan de VU niet haalbaar was en dat de wetenschappelijke arbeid aan een gereformeerde universiteit ook goeddeels niet zou verschillen van die aan andere universiteiten. Studenten zouden ook prima hun exacte kennis kunnen opdoen bij 'neutrale professoren' en als aanvulling hun filosofische bezinning bij gereformeerde hoogleraren zoeken.⁷ Toch stond Sizoo zeven jaar later zelf voor de taak om de natuurkunde te gaan beoefenen vanuit de gereformeerde beginselen. En hij heeft uiteindelijk uit overtuiging voor de VU gekozen - hoewel de druk die op hem werd uitgeoefend in verband met het naderende jaar 1930 ook meegespeeld heeft. Hij wist zich, ondanks verschil van mening over sommige zaken, verbonden met de VU en had de overtuiging dat er op de nieuwe faculteit in zekere zin vanuit de christelijke overtuiging natuurwetenschap bedreven kon worden. (zie voor zijn visie paragraaf 5)

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Sizoo', written below the portrait.

Figuur 1. Professor Sizoo in 1931

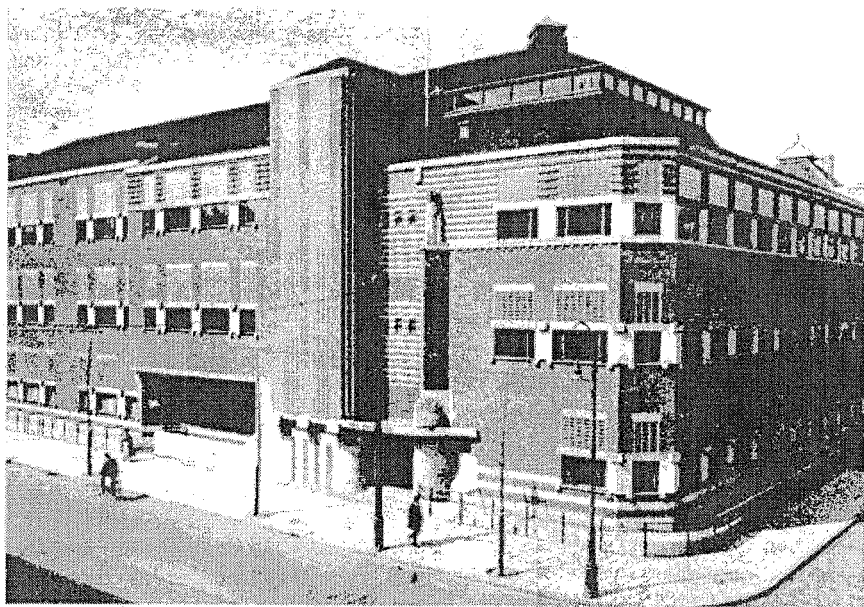
⁷ Sizoo (1923)

4. Wetenschappelijk onderzoek

Hoewel Sizoo zich niet 'tot meten en tot wegen' alleen wilde beperken, was het wel degelijk zijn bedoeling dat ook het experimentele werk op de nieuwe faculteit van de grond zou komen. Hiertoe had Sizoo, mede op advies van zijn oude leermeesters uit Leiden en Eindhoven, het onderzoeksgebied van de radioactiviteit gekozen. De keuze voor dit onderzoek was niet zozeer uit principiële als wel uit pragmatische overwegingen voortgekomen: het onderzoek aan radioactiviteit kon destijds op betrekkelijk goedkope manier gedaan worden en bovendien werd het verschijnsel op nog geen enkel ander Nederlands laboratorium speciaal onderzocht. Radioactieve straling was al sinds 1896 bekend, maar er was nog weinig kennis over de aard en de herkomst van de straling. Er was in deze tijd nog geen uitgewerkte theorie over de bouw en het karakter van de atoomkern - wel ging men er sinds de ontdekkingen van Rutherford in 1911 vanuit dat het atoom bestond uit een kleine kern omgeven door een elektronenwolk en wist men dat de straling uit de kern kwam. Pas na 1932, het jaar waarin het neutron werd ontdekt, zou de kernfysica tot grote bloei komen. De keuze van Sizoo kan een zeer gelukkige genoemd worden, omdat het VU-laboratorium zich richtte op juist dát onderzoeksgebied dat in het middelpunt van de belangstelling kwam te staan en zou uitgroeien tot een van de meest fundamentele onderwerpen in de natuurkunde. Aangezien het terrein van onderzoek ook voor Sizoo nieuw was, maakte hij met de scheikundige Coops ter oriëntatie een reis langs een groot aantal laboratoria in Europa. Ook verbleef hij, begin 1930, voor een periode van 4 maanden op het Kaiser-Wilhelm-Institut in Berlijn, waar hij zich verder verdiepte in het onderzoek naar radioactiviteit.

De nieuwe faculteit werd geconstitueerd op 20 oktober 1930, waarna de opbouw van het onderzoek en onderwijs kon beginnen. In de eerste jaren richtte Sizoo zich, samen met enkele student-assistenten, met name op de opbouw van de practica en het onderwijs; alle colleges werden door Sizoo zelf gegeven. Voor de practica was een tijdelijk onderkomen gevonden in een leegstaand winkelpand. De plannen voor de bouw van een nieuw laboratorium vergden in deze eerste jaren veel tijd en aandacht van de hoogleraren. In 1933 kwam dit laboratorium, gebouwd met door de achterban bijeengebracht geld, klaar. Het laboratorium stond in Amsterdam-Zuid, was gebouwd in Amsterdamse schoolstijl en bestond uit twee vleugels: voor het onderzoek in de scheikunde en de natuurkunde, met elk drie verdiepingen. Vanaf dat moment kon ook het onderzoek opgebouwd worden. In 1935 publiceerde Sizoo een tweetal artikelen over theoretische onderwerpen en in 1936 verscheen de eerste publicatie van eigen experimenteel werk, n.l. metingen aan gammastraling. De

eerste promotie bij Sizoo vond plaats in 1938 en handelde over 'radioactiviteit van bodem en water in Nederland.' Er werd in de periode tot 1943 een groot aantal artikelen gepubliceerd over vele verschillende onderwerpen, die alle te maken hadden met het verschijnsel radioactiviteit en zich steeds meer richtten op de bouw en de eigenschappen van de kern en ook op de apparatuur om deze verschijnselen te bestuderen. Ook werd, in samenwerking met het Fysiologisch-chemisch laboratorium van de Gemeentelijke Universiteit, biofysisch onderzoek gedaan, waarbij radioactief fosfor werd gebruikt als tracer voor onderzoek aan ratten en kippen. In 1940 werd een neutronengenerator aangeschaft en in het laboratorium opgesteld. Het onderzoek met deze neutronengenerator was aanleiding voor slechts één publicatie, omdat in de loop van de oorlog het onderzoek steeds meer werd bemoeilijkt. In 1943 werd het laboratorium gevorderd en de inrichting, voorzover niet verborgen, geconfisqueerd.

Figuur 2. Het schei- en natuurkundig laboratorium an de VU in de jaren dertig

5. Geloof, natuurfilosofie, natuurwetenschap

Alhoewel het onderzoek, dat experimenteel van karakter was, niet *direct* vragen opriep die de verhouding tussen natuurwetenschap en geloof problematiseerden, werden deze vragen door Sizoo toch behandeld. Hij zag dit namelijk als een belangrijke taak voor de faculteit. Op 3 juli 1930 had Sizoo op de jaarvergadering van de Vereeniging een rede gehouden, waarin hij aangaf waaruit het gereformeerde karakter van de VU op de nieuwe faculteit zou moeten blijken. De methoden of resultaten van onderzoek zouden niet zozeer verschillen van die aan andere universiteiten, maar de gereformeerde beginselen zouden wel doorwerken 'in de philosophische bezinning op de grondslagen en op de uitkomsten der natuurwetenschap, op de wijsgeerige en metaphysische vragen die met de werkzaamheid der natuurwetenschap samenhangen. ... Het is vooral op dit gebied, het grensgebied tusschen natuurwetenschap en filosofie ... dat de wereldbeschouwing haar invloed zal doen gelden.'⁸ Vooral Sizoo zelf heeft in een reeks redevoeringen en publicaties zijn licht laten schijnen over onderwerpen als: determinisme, causaliteit en waarschijnlijkheid, natuurwetenschap en religie, het positivisme van Ernst Mach, fysica en werkelijkheid, de epistemologie van Eddington, het wereldbeeld van de nieuwe fysica, natuurwetten, materialisme, etc. Zijn beschouwingen over al deze onderwerpen kan ik hier niet uitgebreid bespreken, maar terugkerende thema's zijn bijvoorbeeld de afwijzing van het positivistische wetenschapsideaal, waarin de mens als kennend subject centraal wordt gesteld: veeleer moet het uiteindelijke doel van de wetenschap in de eer van God gezocht worden; de ontdekkingen van de nieuwe natuurkunde, die het beginsel van de gesloten natuurcausaliteit onder kritiek lijken te stellen; en de betekenis van het geloof in God als Schepper, wat de overtuiging geeft dat er wetmatigheid is in de werkelijkheid en dat ook de natuur openbaring Gods is.

Behalve vragen van natuurfilosofische aard, waren soms ook recente wetenschappelijke *resultaten* reden tot bezinning. Zo schreef Sizoo in 1933 een populair-wetenschappelijk boek over radioactiviteit, waarin hij onder andere de radioactieve ouderdomsbepaling besprak;⁹ een gevoelig onderwerp, gezien de ophef in de jaren voorafgaand aan de stichting van de faculteit over de letterlijke lezing van de eerste hoofdstukken van Genesis. Sizoo heeft zich ook afgevraagd of hij dit onderwerp wel aan de orde moest stellen, maar heeft uiteindelijk gemeend op een eerlijke, genuanceerde wijze ook dit thema te kunnen

⁸ Sizoo (1930), p.16.

⁹ Sizoo (1933), p.183-209

behandelen. Het boekje als zodanig heeft, vanwege de voorzichtige wijze waarop Sizoo het onderwerp behandelde, niet veel weerstand opgeroepen, terwijl het onderwerp 'de ouderdom der aarde' toch nog jaren lang onderwerp van discussie zou blijven in de gereformeerde wereld. Zo werd in 1950, onder voorzitterschap van Sizoo, een congres over dit onderwerp gehouden, waarbij hij in zijn inleiding het dilemma schetst: 'voor ons allen gaat het enerzijds om de waarheidswaarde van het wetenschappelijk onderzoek, dat ons als academici zo lief is, anderzijds om de openbaringswaarde van Gods woord, dat ons getuigt van God de Schepper, Die wij in Jezus Christus onze Vader weten.'¹⁰ In deze uitspraak herkennen we de grondovertuiging van Sizoo m.b.t de verhouding tussen geloof en wetenschap: enerzijds het ten volle serieus nemen van de ontdekkingen der wetenschap – zonder deze te overschatten – en anderzijds rekening houden met de waarheden der Schrift, waarbij deze twee grootheden niet tegen elkaar uitgespeeld moeten worden, conform de gedachte dat, hoeveel problemen er ook zijn, geloof en natuurwetenschap niettemin bijeen horen. Op het gebied der natuurfilosofie heeft hij hierin duidelijke lijnen getrokken, waar het de resultaten der wetenschap betreft, lijkt dit standpunt echter nog steeds veel vragen onopgelost te laten. In het geval van de ouderdomsbepaling bijvoorbeeld lijken de 'feiten' der natuurwetenschap uiteindelijk toch ook de geloofsinhoud te beïnvloeden.

6. Groei en verandering

Na de oorlog werd het onderzoek in de kernfysica opnieuw opgebouwd en groeide de faculteit. Pas vanaf 1948 werd Sizoo bijgestaan door een lector, dr. C.C. Jonker, die in 1951 hoogleraar werd en in de jaren zestig de onderzoeksrichting theoretische natuurkunde ontwikkelde. Ook werd een klein begin gemaakt met het onderzoek in de vaste-stoffysica, waarvoor echter pas in 1976 een hoogleraar werd benoemd. Halfverwege de jaren zestig kwam hier nog de onderzoeksgroep biofysica bij. Een opmerkelijke benoeming is ook die van R. Hooykaas, in 1945, tot buitengewoon hoogleraar in de geschiedenis van de natuurwetenschappen. De VU was hiermee de eerste universiteit in Nederland die een leerstoel voor dit vak kreeg.

In 1965 legde Sizoo zijn hoogleraarsambt neer, maar bleef wel als bestuurder aan de VU verbonden. In de hoedanigheid van president-directeur van de Vereniging zou hij ook betrokken zijn bij de formulering van een nieuwe grondslag en doelstelling van de VU, die meer in lijn was met de ideeën die Sizoo hierover altijd al had. In hetzelfde jaar werd door de sectie Natuurkunde

¹⁰ Sizoo (1951), p.11

een nieuw, groter laboratorium betrokken. Begin jaren zeventig werd ook het onderzoek in de sterrenkunde opgestart en werd de subfaculteit (later: faculteit) Natuur- en Sterrenkunde gevormd. Deze zou in 1998 opgaan in het grotere geheel van de Faculteit Exacte Wetenschappen.

Voor deze hele naoorlogse periode zal nog nagegaan worden hoe het onderzoek, onderwijs en facultaire leven zich ontwikkelden. Ook zal in kaart gebracht worden hoe Sizoo's opvolgers, elk op hun eigen wijze, geprobeerd hebben invulling te geven aan het bijzondere karakter van de VU. Hierin zullen uiteraard ook de veranderingen die de VU als geheel doormaakte - in de nieuwe grondslag kwamen de 'gereformeerde beginselen' niet meer voor en het idee van 'christelijke wetenschap' verdween naar de achtergrond - betrokken worden.

Voorlopige onderzoeksresultaten zullen gepresenteerd worden in een paper op de 'Annual Meeting 2003' van de History of Science Society, die wordt gehouden van 20-23 November 2003 in Cambridge, Massachusetts, USA. Hierin zal voornamelijk worden ingegaan op de stichting en de beginjaren van de faculteit in relatie tot het thema geloof en wetenschap. Ook is het de bedoeling dat in 2004 een artikel over het werk en de ideeën van G.J. Sizoo, zijn visie op 'christelijke natuurkunde' en zijn plaats binnen de VU-geschiedenis gepubliceerd wordt.

Het boek over de geschiedenis van de natuurkunde en sterrenkunde aan de VU zal eind 2004 verschijnen.

7. Geciteerde literatuur

Kuyper, A. (1880), *Souvereiniteit in eigen kring. Rede ter inwijding van de Vrije Universiteit, den 20sten October 1880 gehouden, in het Koor van de Nieuwe Kerk te Amsterdam*. Amsterdam: J.H. Kruyt.

Rullman, J.C. (1930), *De Vrije Universiteit. Haar ontstaan en bestaan, ter gelegenheid van haar halve-eeuwfeest, in opdracht van heeren directeuren der Vereniging voor Hooger onderwijs op Gereformeerden Grondslag, historisch geschetst*. Amsterdam: N.V. Dagblad en drukkerij De Standaard.

Sizoo, G.J. (1923), 'De Wis- en Natuurkundige Faculteit'. *De Standaard*, 3 februari 1923.

Sizoo, G.J. (1930), 'Beteekenis en perspectieven der Wis- en Natuurkundige Faculteit'. *Redevoeringen, uitgesproken op de jaarvergadering der Vereniging voor*

Hooger onderwijs op Gereformeerden Grondslag gehouden op 3 juli 1930 te Utrecht, p.8-19. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Sizoo, G.J. (1933), *Radioactiviteit*. Kampen: J.H. Kok.

Sizoo, G.J. (1951), 'Het scheppingsverhaal en de historische geologie'. *Orgaan van de Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland*. 49-1, p.9-12.

drs. A.C. Flipse
Vrije Universiteit
Afdeling Algemene Vorming
Faculteit Exacte Wetenschappen
De Boelelaan 1081
1081 HV Amsterdam
e-mail: flipse@nat.vu.nl

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Agostino Sottili & Paolo Rosso, *Documenti per la storia dell'Università di Pavia nella seconda metà del '400, II (1456-1460)*, Milano, Cisalpino, 2002, p.484 (Fonti e studi per la storia dell'Università di Pavia, 38)

In de loop van de jaren '90 van de 20ste eeuw werd de gelukkige beslissing genomen de systematische uitgave van de bronnen van de universiteit van Pavia, die aan het begin van die eeuw na de uitgave van twee delen van het *Codice Diplomatico dell'Università di Pavia, 1361 - 1450* stopgezet was, te hernemen. In 1994 verscheen in dit kader het eerste deel, dat documenten bevat uit de periode van 1450 tot 1455 (Fonti e studi per la storia dell'Università di Pavia, 21). In 2002 is het tweede deel met documenten van 1456 tot 1460 verschenen.

Het werk bevat een grote verscheidenheid aan documenten over het beheer van en de gang van zaken aan de universiteit van Pavia. Enkel de akten van de doctoraatsexamens werden hier niet opgenomen. Zij werden in dezelfde serie reeds apart gepubliceerd (A. Sottili, *Lauree pavesi nella seconda metà del '400: deel I, 1450-1475*, 1995, Fonti... 25 en id. deel II, 1475-1490, 1998, Fonti... 29).

Het eerste deel bevatte enkel een kort overzicht van de bewaarde bronnen en een beschrijving van de institutionele geschiedenis van de universiteit van Pavia. Dit tweede volume biedt in de inleiding een iets uitgebreidere studie van de documenten.

De matrikel van het College van juristen - het enige voor deze periode bewaarde matrikel - is uitgegeven voor de jaren 1456 en 1460. Van de tussen 1450 en 1460 geïmmatriculeerde doctoren wordt een kort carrièreoverzicht gegeven. Jammer genoeg zijn van de *rotuli* geen kopieën bewaard gebleven voor deze periode. Deze lacune kan echter grotendeels vervangen worden door de documenten uit de hertogelijke administratie, aangezien het *Consiglio Segreto di Milano* bevoegd was voor de aanstelling van docenten. De studenten hadden in deze slechts een adviserende functie. Rechtstreekse tussenkomsten van de hertog in deze en andere bestuurszaken waren geen zeldzaam fenomeen en namen in de loop van de 15de eeuw nog toe. Het merendeel van de bronnen komt dan ook uit het fonds *Visconteo-Sforzesco* van het Milanese Staatsarchief: het gaat hier om correspondentie tussen de hertog en zijn administratie en de rectoren van de *universitates*, de colleges van doctoren en individuele professoren.

Een belangrijk aantal van de gepubliceerde documenten komt ook uit het Notarieel archief van Pavia. In appendix zijn bovendien ook notariële akten voor de periode van 1450 tot 1455, als aanvulling op het eerste deel, uitgegeven.

In de inleiding wordt ingegaan op de biografie van enkele notarissen en hun activiteiten in het kader van de universiteit.

Aandacht wordt ook besteed aan de essentiële - en voor de Italiaanse universiteiten nog onvoldoende beantwoorde - vraag naar de relatie tussen geestelijkheid en universiteit. Het gaat hier enerzijds om informatie over docenten uit de geestelijkheid. Anderzijds krijgen discussies over bisschopsbenoemingen aandacht want net als aan vele andere universiteiten was de bisschop immers kanselier van de universiteit, in geval van vacatie werd een van de leden van het kapittel van Pavia als vice-kanselier aangeduid.

Het werk bevat de transcripties van een 300-tal documenten en een namenindex. Wat de Nederlanden betreft bevat die op het eerste zicht niet meer dan een *Johannes de Leodio* (Giovanni da Liegi), student en *consiliarius* in het Collegio Castiglioni in september 1454 en de vermelding van enkele studenten *de Alamannia*.

(Anuschka De Coster)

Elisabetta dalla Francesca en Emilia Veronese (eds.), *Acta graduum academicorum gymnasii patavini ab anno 1551 ad annum 1565*, Fonti per la storia dell'Università di Padova, 16, IV, 1 (Rome/Padua, Editrice Antenore, 2001) xxv & 723 p., ISBN 88-8455-509-4

Elda Martellozzo Forin (ed.), *Acta graduum academicorum gymnasii patavini ab anno 1471 ad annum 1500*, Fonti per la storia dell'Università di Padova, 17, II, 3-6, 4 dln. (Rome/Padua, Editrice Antenore, 2001) xv & 1778 p., ISBN 88-8455-510-8.

Deze banden, die uitgaan van het Centro per la storia dell'Università di Padova, vormen het vervolg op eerdere delen die de promotieacta uit de perioden 1406-1450, 1451-1460, 1461-1470, 1501-1550, 1601-1605 in kaart brachten. Het geheel moet resulteren in een uitgave van alle promotieregisters van 1406 tot en met 1806. Samen met de uitgaven van de *acta nationum* (van de Duitse naties van rechten- en artesstudenten), de matrikels en de *rotuli* moet deze reeks het geheel aan wat er aan bronnenmateriaal over de prestigieuze oude universiteit van Padua beschikbaar is in druk beschikbaar maken. De uitgave van deze promotieregisters is van groot belang. Het ontbreken van de matrikels tot 1546 (rechten) en 1553 (artes en medicijnen), maakt dat wij voor een reconstructie van de studentenpopulatie aan dit belangrijke *studium* afhankelijk zijn van de diegenen die in de promotieakten als kandidaten of als getuigen worden

genoemd. Deze banden brengen ze onder de aandacht van een groter publiek. Al met al een buitengewoon lovenswaardig streven.

De delen die gaan over de jaren 1471-1500 zijn voorzien van een zeer uitgebreide inleiding, die niet minder dan 268 pagina's beslaat, inclusief een index op personen genoemd in de inleiding. Uitgebreid wordt ingegaan op de bronnen, de autoriteit die het doctoraat verleende (de bisschop, d.m.v. zijn kanselier), en de *collegia doctorum* (jury/promotiecommissie). Vervolgens wordt diepgaand, in vaak zeer levendige bewoordingen, het hele promotietraject vanuit het standpunt van de doctores en studenten bekeken, met onder andere uitweidingen over de kosten van de promotie. Alles zorgvuldig met voorbeelden gelardeerd. De kwantitatieve analyse die hierop volgt (toegegeven, de begever stelt ook dat het niet meer dan snelle observaties zijn) is een beetje mager. De bijgevoegde tabellen over de geografische herkomst van de gegradueerden (pp. 225-227) moeten met een korreltje zout worden genomen. Martellozzo Forin heeft ervoor gekozen de *ultramontani* grotendeels te categoriseren naar moderne Europese landsgrenzen. Voor de 'Nederlanders' gaat dit fout. In de categorie *Olanda* zou er slechts 1 student in de medicijnen zijn gepromoveerd in deze periode (vermoedelijk heeft Martellozzo Forin alleen de bekende Paulus Adriani de Middelburg, regist. nr. 651, wel als Noord-Nederlander herkend). Dat is niet juist. Er zijn zeker drie Noordnederlanders in de medicijnen gepromoveerd (ook nrs. 71 en 1944). Bovendien is niet onmiddellijk duidelijk wat er met de Zuid-Nederlanders is gebeurd. België wordt in de tabel niet vermeld, terwijl er toch wel degelijk Zuid-Nederlandse examens hebben plaatsgevonden, twee welteverstaan (nr. 342 en nr. 443), waarvan de eerste, 'Franciscus Caen Tornacensis dioc. De Flandria' bij Frankrijk is ingedeeld. De gegevens die in de inleiding worden vermeld kunnen dus niet zonder meer worden overgenomen.

De uitgave zelf volgt de vorm waarin eerdere delen waren gesteld. Die is helder en duidelijk. Wanneer er van een bepaalde promotie meer dan één registratie heeft plaatsgevonden, dan wordt steeds de meest uitgebreide opgenomen, terwijl aanvullende informatie uit andere akten in voetnoten wordt weergegeven. Voor deze uitgave is meer dan voor de vorige delen gebruik gemaakt van de rijke notariële archieven, waar promoties bij een *comes palatinus* (paltsgraaf) vaak werden geregistreerd, hoewel die moeilijk te vinden zijn in deze bronnenmassa. Dat heeft geleid tot enkele aanvullingen op de meest gangbare bronnen (de *acta* van de *collegia doctorum* en de bisschoppelijke registers, de *diversorum*). In vier appendices worden o.a. nog enkele notariële promotieakten uit de perioden 1443-1470 en 1501-1512 gegeven die in eerdere edities ontbraken. Er zijn enkele foutjes te vinden in de transcripties, die zich voordoen bij buitenlandse studenten, en die meestal gaan om verwarring tussen de letters 'u'

en 'n', alsook 'c' en 'e'. Wederom kijkend naar de Nederlanders (die ik in de originele bron heb gezien), is bijvoorbeeld te constateren dat in nr. 342, p. 417 'mag. Ioannes Heghelaut de Veris' moet zijn '*Heghelant*'. Verder is in nr. 2490, p. 1544 sprake van 'd. mag. Nicolao Ract de Harlem f. Ioannis Ract', waar er '*Raet*' staat, etc. Niet zo vreselijk belangrijk, maar het is iets om in het achterhoofd te houden als men naar niet-Italiaanse studenten speurt.

Zeer belangrijk voor dit soort bronnedities is het register. Daarin kan men niet zoeken op alle namen, maar er is geselecteerd. Er wordt in eerste instantie geïndiceerd op achternaam. Wanneer er is geïndiceerd op achternaam is de betreffende persoon niet meer op voornaam in het register te traceren. Wel wordt op voornaam geïndiceerd wanneer alleen een toponiem van de betreffende student (of docent) genoemd wordt. Er wordt ook niet uitgebreid op toponiem geïndiceerd. Wel vindt men onder de plaatsnaam verwijzingen naar de namen van personen die een dergelijk toponiem dragen. Men moet dus een stap extra doen om iemand te vinden, maar al. Een enkele keer gaat dit fout en dit doet zich begrijpelijkerwijze vooral voor bij niet-Italiaanse studenten. Natuurlijk kan het de begever niet kwalijk worden genomen dat, wanneer er sprake is van een 'Ioannes de Reness', 'Reness' in dit geval niet een echt toponiem betreft, maar een achternaam. Evenzeer is het omgekeerde het geval. Wanneer er sprake is van 'Reynsburg' is er waarschijnlijk sprake van een toponiem, terwijl de naam in het register wordt opgevat als een achternaam. Als men dit in aanmerking neemt, is uiteindelijk iedereen te traceren in deze kloeke banden (die men bij aanschaf nog wel zelf moet snijden). Hulde dus aan Martellozzo Forin, die inmiddels tachtig jaar promotieregisters - plus aanvullingen - beschikbaar heeft gemaakt in pakweg 3500 pagina's (en die zich nu zet aan de taak hetzelfde te doen voor de periode 1566-1600)!

Eveneens hulde voor het deel over de jaren 1551-1565. De inleiding is summier. De rijke hoeveelheid achtergrondinformatie over *collegia doctorum*, etc., is hier achterwege gelaten. De lezer krijgt wel voldoende inzicht in de wijze waarop de editie tot stand gekomen is en welke maatstaven zijn aangehouden. Die wijken enigszins af van de hierboven besproken editie. Alleen de promotie krijgt een regestnummer, terwijl aan verwante gebeurtenissen als het toewijzen van *puncta* (zeg maar examenopgaven) geen apart regestnummer wordt gewijd. Die informatie wordt in kleine letter onder het examen waarop zij betrekking heeft toegevoegd. De bronnen waarop deze editie gebaseerd is zijn dezelfde fondsen als in bovengenoemde. Ook hier wordt aangegeven dat akten uit de notariële archieven onvolledig zijn. Een enkel foutje (begevers zijn zich terdege bewust van de moeilijkheid van buitenlandse namen, zoals ze in de inleiding aangeven) komt ook in dit deel voor (nr. 778, p. 310 'd. Ioannes de Marnix

dominus in Toluxe, d. Philippus Marnix dominus de Sint et Degon Bruselenses' zal de Nederlanders vooral opvallen). Voor het register wordt dezelfde methode gehanteerd als hierboven beschreven. Belangrijke uitgaven derhalve en het wachten is op de volgende delen. De hele serie verdient diepgaand onderzoek vanuit verschillende invalshoeken. Te denken valt onder andere aan de prosopografie, die de studentenpopulatie van deze belangrijke universiteit eens grondig in kaart zou kunnen brengen.

(Ad Tervoort)

Patrick Ferté, *Répertoire géographique des étudiants du midi de la France (1561-1793). Pour une prosopographie des élites. Tome I: diocèses d'Albi, Castres, Lavaur, Montauban* (Toulouse: Presses de l'Université des sciences sociales de Toulouse, 2002) 314 p.

Fruit d'un dépouillement systématique de toutes les archives universitaires disponibles, ce *Répertoire des étudiants du Midi de la France* constituera pour bien des chercheurs modernistes un outil inégalé en France, et sans doute inégalable. P. Ferté rassemblera ici plus de 40.000 étudiants méridionaux (catholiques ou protestants) des 4 facultés (droits, théologie, arts et médecine), saisis sur la plupart des *campus* fréquentés (Cahors, Toulouse, Avignon, Montpellier, Perpignan, Aix, Orange, Genève, et Paris pour le 18e s.) et de 1561 à la Révolution. C'est cette envergure pluri-universitaire qui donne tout son prix à ce corpus irremplaçable puisqu'elle seule permet d'aboutir à un recensement quasi-exhaustif pour chaque diocèses et chaque lieu et de calculer des taux de scolarisation supérieure. Les *cursus* de chacun sont reconstitués et offrent un matériau irremplaçable pour une analyse fine des stratégies éducatives et de la fonction du diplôme dans la société d'Ancien Régime.

Une prosopographie est également amorcée: systématisée et enrichie par l'interactivité, elle débouche sur une histoire sociale des populations étudiantes, objectif majeur des plus captivants.

Enfin, comme l'université était un carrefour où se cotoyaient les 'héritiers' et la petite et moyenne bourgeoisie 'montante', ce sont toutes les élites de la société d'Ancien régime, actuelles ou en devenir, qui sont ainsi capturées aux filets de l'*Alma Mater* et dont on peut scruter, sur 2 siècles et demi, les ressorts d'ascension et de reproduction.

Ce volume, le premier d'une série de six, embrasse les anciens diocèses d'Albi, de Castres, de Lavaur et de Montauban, soit à peu près les actuels départements du Tarn et du Tarn-et-Garonne.

Les tomes suivants se spécialiseront successivement sur les diocèses pyrénéens, sur le Quercy, le Rouergue, l'Agenais, les départements actuels de l'Aude et du Gers, etc...

Il peut être commandé à l'adresse suivante:

Presses de l'Université de sciences sociales (à l'attention de Mme Dahan, bureau MA (008), Place Anatole France – 31042 Toulouse.

Jean-Pierre Dumoulin en Véronique Lambert, *De passie van de kapelaan. Het losbandige leven van een priester-dief*, Uitgeverij van Halewyck, Leuven 2003, 240 blz. ISBN 90 5617 471 1.

Het is niet gebruikelijk om een roman, zelfs een historische roman, in deze nieuwsbrief te bespreken. *De passie van de kapelaan* verdient wel een bespreking wegens het originele concept van het boek. De roman zelf handelt over het avontuurlijke leven van een priester, Petrus Tyrant in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Deze Petrus Tyrant is een van de talrijke kinderen van de kleermaker van Hazebroek. Reeds van in zijn kindertijd wordt hij aangetrokken door het vrouwelijk schoon. Dat belet hem niet om, als knappe leerling, de wens van zijn moeder te voldoen en priester te worden. Daarvoor wordt hij op achttien jaar naar de universiteit van Leuven gestuurd, waar hij het echter zo bont maakt in taveernen dat hij wordt weggestuurd. Zijn verdere leven wordt met groot inlevingsvermogen verder verteld door romancier Jean-Pierre Dumoulin. Hij brengt de mooie, charmante en intelligente novice en later priester tot leven en laat de lezer zich inleven in Tyrants onweerstaanbare drang naar vrouwen, kroegen en een zwerversbestaan. Zijn zin voor verantwoordelijkheid voor de notarisdochter in Bollezele, waar hij kapelaan geweest is, en voor zijn zoontje Pieter, dat hij bij haar verwekt heeft, dwingen hem om al stelend van kerkschatten, de Nederlanden rond te trekken. Zoals meer gebeurd wordt de vagebond zo zelfzeker en roekeloos dat op achtentwintigjarige leeftijd een einde komt aan zijn avontuurlijke bestaan, op de brandstapel van de Brusselse Grote Markt.

De plot van de roman steunt volledig op waar gebeurde feiten. Deze feiten werden door historica Véronique Lambert ontdekt in het

aartsbisschoppelijk archief te Mechelen waar zich het volledige procesdossier van Petrus Tyrant en zijn minnares Cornelia Brauwers bevindt. Aan de hand van archiefmateriaal en literatuur reconstrueert en contextualiseert V. Lambert in het tweede deel van dit boek, de levensloop van Petrus Tyrant en geeft ze aan waar de romancier de gaten in het verhaal heeft opgevuld. Ook de Universiteit van Leuven komt aan bod (blz. 181-185). Petrus Tyrant komt in 1641 effectief in het Leuvense matrikel voor, als student in de Lelie. Volgens de Mechelse aanklacht volgde hij er college bij Willem Philippi, welbekend als cartesiaan, en verliet hij de universiteit zonder een graad te hebben behaald. Nergens wordt gewag gemaakt over een aanklacht voor de rectorale rechtbank. Over de reden van zijn vertrek uit Leuven bestaat geen zekerheid.

Dank zij het uitgebreide procesdossier is het mogelijk om het volwassen - korte leven- van een zeventiende-eeuwse priester-vagebond te reconstrueren. Het originele en prettige aan dit boek is dat het verhaal verteld wordt door een romanschrijver op basis van gegevens aangebracht door een historicus en op grond van een bezoek van beide auteurs aan alle in het dossier vermelde locaties. Volgens de auteurs geeft zeker het Frans-Vlaamse landschap nog voldoende mogelijkheden om zich iets bij de zeventiende eeuw voor te stellen.

Zoals de achterflap van het boek vermeldt is *De passie van de kapelaan* een boek voor amateurs én insiders, voor historici en literatuurliefhebbers, voor *die hards en wanderers*.

(Hilde De Ridder-Symoens)

Annali di storia delle università italiane, 6, 2002

Il punto

Sabino Cassese, *Il valore legale del titolo di studio*

Studi

Giuseppina Fois & Antonello Mattone, *L'Università degli Studi di Sassari. Nota introduttiva*

Antonello Mattone, *La città di Sassari e la sua università, un rapporto speculare*

Raimondo Turtas, *La laboriosa formazione dell'Università di Sassari (secoli XVI-XVII)*

Piero Sanna, *La rifondazione dell' Università di Sassari e il rinnovamento degli studi nel Settecento*

Assunta Trova, *Pasquale Stanislao Mancini e il problema della soppressione dell'università di Sassari*

Maria Luisa Frongia, *L'Aula Magna dell'Università di Sassari e la decorazione di Mario Delitala*

Giuseppina Fois, *Flaminio Mancaleoni professore e rettore dell'Università di Sassari*

Eugenia Tognotti, *Per una storia della Facoltà di medicina dell'Università di Sassari (1632-1968)*

Tiziana Olivari, *Storia della Biblioteca universitaria di Sassari*

Marisa Porcu Gaia, *Il palazzo dell'Università di Sassari e l'espansione edilizia novecentesca*

Manlio Brigaglia, *L'Università di Sassari 1945-2002*

Fonti

Enrico Sandrini, *La matricola del Collegio medico di Parma*

Maria Luisa Accorsi, *Catalogo dei laureati nel Collegio-Università Nolfi di Fano (1730-1824)*

Archivi, biblioteche, musei

Nuria Sanz & Sjur Bergan, *Il patrimonio culturale delle università europee*

Alma Mater Studiorum. Università di Bologna, Musei di Palazzo Poggi, *Antichità del Mondo. Fossili, Alfabeti, Rovine*

Giulio Peruzzi & Pierangela Quaja, *I musei, le collezioni e le biblioteche antiche dell'Università di Padova*

Schede e bibliografia

Notiziario (Convegni, seminari, incontri di studio / Tesi / Varia / Riviste e notiziari di storia delle università)

Jahrbuch für Universitätsgeschichte, 6, 2003

Gastherausgeber Rainer C. Schwinges

Rainer C. Schwinges, *Mit Mückensenf und Hellschepoff. Fest und Freizeit in der Universität des Mittelalters (14. bis 16. Jahrhundert)*

Christian Hebeisen, Thomas Schmid, *De Zusato, Coloniensis dioecesis. Über Herkunftsträume armer Universitätsbesucher im Alten Reich (1375 bis 1550)*

Stephanie Irrgang, *Scholar vagus, goliardus, ioculator. Zur Rezeption des "fabrenden Scholaren" im Mittelalter*

Beat Immenhauser, *Universitätsbesucher zur Reformationszeit. Überlegungen zum Rückgang der Immatrikulationen nach 1521*

Eva Doležalová, *Kleriker an der Prager Universität am Vorabend der hussitischen Revolution*

Trude Maurer, *Der Krieg als Chance? Frauen im Streben nach Gleichberechtigung an deutschen Universitäten 1914-1918*

Matthias Steinbach, *Kuckucksei im akademischen Nest? Zum Einfluss von Lehrerbildung und Pädagogik auf eine deutsche Traditionsuniversität im 18. und 19. Jahrhundert*

Editionen

Klaus-Peter Horn, *Unklare Fronten. Zwei Dokumente zur Situation an den Universitäten im Frühjahr 1993*

Suse Baeriswyl, *Die graduierten Gelehrten des Alten Reiches und die Räte des Kurfürsten. Forschungen zur Geschichte der Räte des Kurfürsten Albrecht Achilles von Brandenburg-Ansbach im Rahmen des internationalen Projektes "Repertorium Academicum Germanicum"*

Dieter Hoffmann, *"... weder schön noch typisch für die Zeit." Das Max-Planck-Denkmal von Bernhard Heiliger (1949/50)*

Götz Aly, *"Von den tragenden Volkskräften isoliert." Zum 100. Geburtstag von Rudolf Schottlaender*

Aus den Universitätsarchiven

Dieter Speck, *Zwangsarbeit in Universität und Universitätsklinikum in Freiburg*

Dietmar Schenk, *Vorlagensammlungen für den Unterricht gewerblicher und akademischer Künstler. Zu den Beständen an Fotografien und Druckgrafik im Archiv der Berliner Universität der Künste*

Angela Dolgner, *Burg Giebichenstein - Hochschule für Kunst und Design Halle. Geschichte und Geschichtsdokumentation einer Kunstschule*

Rezensiën

Stefan Ehrenpreis, *Frühneuzeitliche Universitätsgeschichte - Leistungen und Defizite der deutschen Forschung seit 1990*

Reinhard Mehring, *Neuere Literatur zur Institutionengeschichte der Politikwissenschaft und Universitätsphilosophie*

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Antwerpen, Metropool der Wetenschappen

Antwerpen (UIA, Wilrijk), 23 mei 2003

- Dr. S. Lowis, *David van Mauden, sleutelfiguur in de Antwerpse heelkunde tijdens de tweede helft van de 16de eeuw*
- Apr. G. De Munck, *Apotheker Pieter van Coudenberghen en de eerste plantenkruidentuin in de Lage Landen*
- Prof. R. Van Hee, *Het Collegium Medicum Antverpiense : het oudste geneesherenverband in de Lage Landen*
- Prof. H. Deelstra, *Antwerpen : de oudste keure over vervalsing van eetwaren (1320)*
- Prof. J. P. Tricot, *Eugène Wildiers en de ontdekking van vitamines*
- Prof. R. Baetens, *Wetenschappelijke verenigingen te Antwerpen in de 19de eeuw, in het bijzonder het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap*
- F. Daman, *De geschiedenis van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen sedert 1843*
- Prof. K. Van Camp, *Henri Van Heurck: microscopie in Antwerpen*
- Prof. P. Joos, *Berten Pil: een veelzijdig chemicus in het 20ste eeuwse Antwerpen*
- Marc Van Bockstaele (Hoge raad voor Diamant), *Antwerpen, diamantstad sedert Van Bercken (1476)*
- Prof. A. Ricon-Ferraz (Universiteit Porto), *De interactie tussen Antwerpse en Iberische artsen en wetenschappers in de 16de eeuw*
- Prof. G. Latré (UCL), *Antwerpse bijbelvertalingen : een nieuwe wetenschap in de 16de eeuw*
- Prof. H. Beukers (UL), *Antwerpse uitwijkelingen in Nederland: de ontplooiing van de Geneeskunde en Wetenschappen in het Noorden*
- Prof. F. Van Loon (UA), *De eengemaakte Universiteit Antwerpen : de grondslag voor de toekomstige ontwikkeling der wetenschappen in de Scheldestad*

Info: Prof. dr. H. Deelstra, Laboratorium Bromatologie, Dep. Farmaceutische Wetenschappen, UIA, Universiteitsplein 1, 2610 Antwerpen, tel: +32/3/8202715; +32/3/8202706; +32/3/8202732, fax: +32/3/8202734, e-mail: labrom@uia.ua.ac.be

Science Teaching in Early Modern Europe

Florence, Educatorio del Fuligno, 5 - 7 June 2003

(abstracts can be found at http://www.imss.fi.it/sci_teaching/programma.html)

Tradition and innovation

*Aristotelian Natural Philosophy and the Jesuits*Paul Richard Blum (Loyola College, Baltimore, MD), *The Principles of Nature according to Benedictus Pererius and the Philosophy of Nature of his time*Rivka Feldhay (The Cohn Institute for the History & Philosophy of Science & Ideas, Tel Aviv), *Can the Earth be moved by a machine? Remarks on the transmission of mechanical knowledge by Jesuits**Jesuits*Michael J. Gorman (Stanford University, California), *Private lessons: The Mathematical Cubiculum of the Collegio Romano*Marcus Hellyer (Brandeis University, Waltham, MA), *Experimenting in the Jesuit classroom*Romano Gatto (Università della Basilicata, Potenza), *Cristoforo Clavio's "Ordo servandus in addiscendis disciplinis mathematicis" and Mathematics teaching in early modern Jesuit colleges*

National contexts (Universities, colleges and courts)

Federica Favino (Istituto Suor Orsola Benincasa, Naples), *Mathematics and mathematicians at the University of Rome "La Sapienza" (17th - 18th centuries)*David A. Lines (University of Miami, Florida), *Natural Philosophy and Mathematics in 16th century Bologna*Victor Navarro Brotóns (Universitat de València), *Teaching mathematical disciplines in Spain in the 16th century*Klaas Van Berkel (Rijksuniversiteit Groningen), *"Mathematica hic frigent". On the decline of Mathematics teaching in the Dutch Republic in the 17th century*Mordechai Feingold (Caltech, Pasadena, CA), *Scientific teaching in early modern England: The case of Optics*Laurence Brockliss (Magdalen College, Oxford), *The moment of no return: The University of Paris and the death of Aristotle*Isabelle Pantin (Université Paris X, Nanterre), *Teaching Astronomy in France: The Collège Royal (1550 - 1650)*

Disciplines (curricula and textbooks)

Chemistry

Bruce T. Moran (University of Nevada, Reno), *Axioms, essences and mostly clean hands: Teaching Chemistry with Libavius and Aristotle*

Antonio Clericuzio (Università di Cassino), *Chemical textbooks in the 17th century*

Marco Beretta (Università di Bologna), *Between Medicine and Natural Philosophy: Hermann Boerhaave and the teaching of Chemistry*

Mathematics, Astronomy, Geography

Adam Mosley (Trinity College, Cambridge), *Scientific instruments and the teaching of Mathematics and Astronomy in the 16th century*

Lesley B. Cormack (University of Alberta, Canada), *Maps and texts: Geography teaching in the early modern universities*

Filippo Camerota (Istituto Universitario di Architettura di Venezia), *Teaching Euclid in a practical context: Linear perspective and practical Geometry*

Women scholars and institutions

Prague, June 8-11, 2003

Commission Women in Science of the International Union
of History and Philosophy of Science

Research Centre for the History of Sciences and Humanities

Soňa Štrbáňová, *The institutional position of women in Bohemia 1860–1938*

Margaret Rossiter, *American scientific societies and the Equal Rights Amendment, 1977–1982*

Sylvia Porubánová, *Complex monitoring of the status of women scholars in the Slovak Academy of Sciences 2002*

Annette Vogt, *Women scholars at German Universities – or why did this story start so late?*

Joan Mason, *Women's struggle for acceptance in the organisations of science in the United Kingdom*

Ida H. Stamhuis, *To be a female student of science at a Calvinist university, 1930–1960*

Lidiya Kavunenko, *Role and status of women scholars in Ukraine*

Alena Mišková, *The career chances of women associate professors in Bohemian territory until 1948*

Hana Barvíková & Martin Martinovský, *Women in natural sciences and humanities in the Czech Lands in the 20th century. Prominent non-university scholarly institutions*

Jadwiga Suchmiel, *Academic movement of women at Lwow and Cracow universities until 1939*

Evelyna Tylinska, *Ways of academic careers of women at the Polish territories at the end of the 19th and the beginning of the 20th century*

Science - Tecnology - Medicine

Petr Svobodný, *Women professors of medical faculties in Czechoslovakia 1918–1938*

Ingrid Arias, *The invisible woman behind, Dr. Gisela Kaminer (1883–1941) and cancer research in interwar Austria*

Soňa Štrbáňová, *Marjory Stephenson and the Medical Research Council – a new managing role for a woman scholar*

Hana Mášová, *Emilie Lukášová and her pioneering activities on the field of care for infants*

Helga Satzinger, *Women's places in the new laboratories of biological research in the 20th century: Gender, work and resources and the dynamics of science*

Sybilie Gerstengarbe, *The geneticist Paula Hertwig – a pioneer in different fields*

Éva Vámos, *Women chemists at the state chemical institutes*

Elena Zaitseva, *Historico-scientific investigations and gender approach. Women in Russian science (by the example of activity of women-chemists from Moscow University)*

Nina Semenova, *Women in Russia's Science (XIX–XX centuries)*

Dun Liu, *Three great female physical scientists of the contemporary China*

Renate Tobies, *Women and men in mathematics – then and now, a comparative study*

Donald L. Opitz, *'So clever a photographer': Mary Countess of Rosse and Victorian photographic science*

Joan Rothschild, *Design and noise in the gendered city: contemporary and historical perspectives*

Martine Jaminon, *Connection between some discoveries of women in science and the underlying current technologies*

Alena Mikovcová, *Phenomenon „woman“ at the faculties of forestry in Czech Lands in the 20th century*

Mária Palasik, *Women at the Budapest University of Technology and Economics*

Hana Havlůjová, *PhDr. Ludmila Matiegková (1889 – 1960). An „ordinary“ woman who was interested in Egyptology*

Gendered knowledge and the reshaping of the ‘normal science’

Gerlinda Šmausová, *Deconstruction of gender and gender mainstreaming: the contemporaneity of the non-contemporary*

Mariana Szapuová, *Does the gender matter? Some reflections on the role of gender in science*

Tatiana Sedová, *Is objectivity of science an illusion? (Towards criticism about feminist philosophy of science and epistemology)*

Etela Farkašová, *Redefinition and reconceptualisation: feminist projects in epistemology (contemporary feminist discussions on reason and rationality)*

Jiřina Šmejkalová, *Notes unreadable: feminist criticism of progress and science by Anna Pammrová*

Maria Margaret Lopes, *Contribution to the institutionalisation of gender studies in history of natural sciences in Brazil*

Women pioneers in radioactivity research

(Breaking with the stereotype of able assistants and technicians: women scientists in radioactivity research in Paris, Prague, Oslo, and Vienna)

Astrid Schürmann, *Promoting international women's research in radioactivity: the Curie Laboratory in Paris*

Maria Rentetzi, *Women in radiophysics: The case of the Institute for Radium Research in Vienna, 1920–1938*

Brigitte Bischof, *„The Mary Curie Syndrome“, Romanticism and the Role of Mentors or Why Were There So Many Women in Radioactivity Research*

Emilie Těšínská, *Women in the field of radioactivity: the case of the Czech physical chemist and radiobiologist Jarmila Petrová*

Annette Lykknes, *Ellen Gleditsch: pioneer woman in radiochemistry*

Various

K. S. Murty, *Three Women Scholars and Institution Builders – India*

Tatiana Uliyankina, *Alexandra L. Tolstoy – the organizer and the president of the Tolstoy Foundation*

Antonia Chao, *An emerging social movement: citizenship, mainland brides, and the old soldiers in contemporary Taiwan*

Ken-fang Lee, *The reception of Virginia Woolf in Taiwan*

Present situation of women in institutions - lessons learned by history: Round-table discussion

(zie ook <http://www.vcdv.cas.cz/women/>)

Parameters of Intellectual Change from 1370 to 1500

Keizersberg (Leuven, Belgium)

Tuesday 17 to Friday 20 June 2003

S. Müller (HIW, Leuven, Belgium) and A. Robiglio (HIW, Leuven, Belgium),
Thomism, Albertism, Nominalism. The Dynamics of Intellectual Traditions in the Late Middle Ages

R. Imbach (Paris), *Petrarch between Philosophy and Wisdom*

W.J. Courtenay (Madison, USA), *Paris at the End of the Fourteenth Century*

Z. Kaluza (Paris), *Glosses and Marginal Notes*

C. Trottmann (Tours, Fr), *Different Forms of Mystical Theology*

C.H. Kneepkens (Groningen, NL) and S. Lalla (Berlin), *Schools and Schoolbooks. From the Late Middle Ages to the Early Modern Period*

Organisation: Prof. Maarten J.F.M. Hoenen, De Wulf Mansion Center, Katholieke Universiteit Leuven (Belgium); Prof. Kent Emery Jr, The Medieval Institute, University of Notre Dame (USA)

For more information, please contact Prof. Maarten Hoenen at m.hoenen@theol.kun.nl

Etudiants sans frontières: migrations universitaires en Europe avant 1945

Genève, 20-21 juin 2003

(abstracts can be found at <http://www.unige.ch/ieug/migrations.html>)

Les étudiants migrants et les pays émissaires

Victor Karady (CNRS et Central European University, Budapest), *Les transformations des fonctions sociales des pérégrinations estudiantines à l'étranger. Le cas hongrois de 1840 à 1940*

Lucian Nastasa (Institut d'histoire G. Baritiu, Académie des sciences de Roumanie), *Les institutions académiques étrangères et la formation des élites modernes dans l'espace roumain*

Alexandre Kostov (Institut des études balkaniques, Académie des sciences de Bulgarie), *Les étudiants balkaniques dans les écoles supérieures techniques suisses et belges avant 1914*

Anatoli Ivanov (Institut d'histoire russe, Académie des sciences de Russie), *L'Etat et les étudiants russes à l'étranger à la fin du XIXe et au début du XXe siècle*

Le statut de l'étudiant étranger dans les pays d'accueil

Andrea Cammelli (Università degli studi di Bologna), *Le statut juridique de l'étudiant étranger en Italie, 1930-1990*

Serge Slama (Université de Paris X, Nanterre), *Statut juridique de l'étudiant étranger en France et protection du «travail national» contre la concurrence étrangère (1890-1940)*

Marc Vuilleumier (Université de Genève), *Faits divers et terrorisme: les étudiant(e)s russes de Lausanne (1908)*

Hartmut Rüdiger Peter (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg), *Die Selbstwahrnehmung der russländischen Studenten in Deutschland und ihre Perzeption in der russischen Publizistik*

Mario Klotzsche (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg), *Kosten-Nutzen-Kalkulationen und die "Ausländerfrage" - Diskussionen über den "Wert" ausländischer Studenten*

Etudiants étrangers en Europe: perspectives de recherches

Andreas de Boor (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg), *Eine gemeinsame Datenbank als Grundlage von Forschungen zur studentischen Migration*

László Szögi (Loránd Eötvös Universität Budapest), *Die Tendenz und Forschungsprojekt Studenten Migration in der Neuzeit (16-19.Jh.) aus Ungarn*

Pierre Moulinier (Paris), *Les sources de l'histoire des étudiants étrangers en France*

Irina Gouzévitch (Centre Alexandre Koyré, Paris), Dimitri Gouzévitch (EHESS, Paris), *La place des écoles techniques européennes dans l'étude des migrations scolaires*

Andrej Andreev (Université d'Etat Lomonossov de Moscou), *Die Universität Moskau im Exil: die fruehen Professoren und Dozenten der Universität Moskau in Zentral- und Westeuropa (1922-1940)*

Stella Ghervas (Université de Genève) et Elena Siupiur (Institut d'études sud-est européennes, Académie des sciences de Roumanie), *Etudiants du Sud-Est européen dans les universités suisses et allemandes: état des recherches en Roumanie*

Irina Manitz (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg), *Anpassung oder Absonderung? Zum Bild der russländischen Studierenden in Deutschland vor dem 1. Weltkrieg*

Natalia Tikhonov (Université de Genève), *Les courants migratoires de l'Est et d'outre Atlantique vers les universités européennes: pour une comparaison des stratégies éducatives*

Nicole Fouché (CNRS, Paris), *Recherches sur les migrations étudiantes et construction de l'espace européen de l'enseignement supérieur*

Conception et organisation: Hartmut R. Peter (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg) hrpeter@web.de; Natalia Tikhonov (Université de Genève) natalia.tikhonov@histec.unige.ch

Spinoza. Handelen en lijden in roerige tijden
Leusden, 14-18 juli 2003

Internationale school voor wijsbegeerte, Dodeweg 8, Leusden, tel. 033-4227200,
internet: www.isvw.nl.

*Transformations et mutations des universités en Europe et en Amérique,
XIIIe-XXIe siècle*

*Universities in Europe and North America : transformations
and mutations from the 13th to the 21st centuries*

Montréal, Quebec, 18 - 20 September 2003

Programme préliminaire

Les universités et les pouvoirs publics

Réformer l'université

Jacques Verger (Université de Paris –Sorbonne), *La réforme de l'université dans
la France médiévale : acteurs, enjeux, moyens*

Jean-Marie Le Gall (Grand Séminaire d'Issy), *Réformer l'université au XVIe siècle.
Autour de Pierre de La Ramée*

Christophe Charle (Université de Paris I-Panthéon-Sorbonne, Institut d'histoire
moderne et contemporaine (CBRS/ENS), *Universitaires et références
étrangères en France et en Allemagne de la fin du XIXe siècle aux années 1960 :
essai de comparaison*

Pierre Milot (CIRST/ Université du Québec à Montréal), *La transformation des
universités dans le «contexte d'application» de «l'économie du savoir*

L'autonomie universitaire

Louis- Philippe Dugal (Université de Montréal/ Université Paris IV), *Le rôle du
pouvoir royal dans une procédure alternative de résolution des conflits : les
accords des universitaires d'Angers homologués au Parlement au XVe siècle*

Pieter Dhondt (Katholieke Universiteit Leuven), *State and Free Universities. The
Recognition of Degrees in Belgium in the Nineteenth Century*

Identité et représentation

Anuschka De Coster (University of Ghent), *Colleges of Doctors and the
Representation of Studium and Town*

Lyse Roy (Université du Québec à Montréal / CIRST), *Représentation des
universitaires en France à la période moderne*

Karine Hébert (Université du Québec à Rimouski), *Identité des universitaires à
Montréal au XXe siècle*

Enseignement et formation

Claude Lafleur (Université Laval), *Transformations et permanences dans le programme des études à la Faculté des Arts de l'Université de Paris au XIIIe siècle: le témoignage des "introductions à la philosophie" et des "guides de l'étudiant"*

Felicitas G. Munzel (Notre Dame University), *Bestimmung des Menschen: The Order of Reason as the Order of Study*

Ian Stewart (University of King's College), *Why bother? Science Teaching in English Universities in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*

Andrew Warwick (Imperial College, Centre for History of Science, Technology and Medicine), *University Education and the History of Mathematical Physics in the Longue Durée*

Les universités et les attentes de la société

Sheldon Rothblatt (University of California), *The University as Multiversity: an Old Story?*

Jean-François Auger (Université du Québec à Montréal, CIRST), *L'université canadienne exposée aux demandes de recherche en génie des entreprises et du gouvernement depuis la fin du dix-neuvième siècle*

Donald Fisher (University of British Columbia): *The Transformation of Academic Culture in English-Speaking Canadian Research Universities: The Impact of Commercialism and Scientism*

Pierrick Malissard (Université du Québec à Montréal): *Les professeurs entrepreneurs à la Trappe: le cas de l'Institut Rosell*

For all information, please contact Lyse Roy, Université du Québec à Montréal, roy.lyse@uqam.ca

Examen, Titel, Promotionen.
Akademisches und staatliches Qualifikationswesen
vom 13. bis zum 21. Jahrhundert
 Kloster Ottobeuren/Bayern, 24 - 28 September 2003
 Vorläufiges Programm

Prof. Dr. Rainer C. Schwinges, Bern, *Einführung in die Tagung*

Grundlagen und Differenzierungen: Examina und Graduierungen 1200 - 2001

Prof. Dr. Martin Kintzinger (Münster), *Akademische Nomenklatur und ihre Wirklichkeit im mittelalterlichen Europa*

N.N. (Italien), *Promotionswesen an italienischen Universitäten*

Prof. Dr. Notker Hammerstein (Frankfurt), *Der Eingriff des Staates – Promotionen und Berechtigungswesen im 19. Jh.*

Prof. Dr. Rüdiger vom Bruch (Berlin), *Differenzierungen der Examens- und Graduierungssysteme im 20. Jh.*

Univ.-Prof. Dr. Alois Kernbauer (Graz), *Diplomwesen, Ingenieurwesen, Staatsexamina in der Habsburgermonarchie*

Legitimationen, Anforderungen und Herausforderungen

Dr. Christian Hesse (Bern) / Prof. Rainer C. Schwinges, *Graduierungsbücher, Fakultätsakten*

Dr. Hans Peter Marti (Engi (Kt. GLarus)), *Dissertationen in der frühen Neuzeit*

Prof. Dr. Barbara Mahlmann-Bauer (Bern), *Ab wann enthalten naturphilosophische Dissertationen originelle Forschungseinsichten?*

Dr. Ulrich Rasche (Jena), *Absentia-Promotionen und andere Formen*

Prof. Dr. Peter Lundgreen (Bielefeld), *Promotionen und Professionalisierung im 19. und 20. Jh.*

Prof. Dr. Dr. h.c. Ingo von Münch (Hamburg), *Promotionsordnungen - Promotionsrecht*

Binnenwirkungen und Aussenwirkungen

Marian Füssel M. A. (Münster), *Promotionszeremoniell in der frühen Neuzeit*

Dipl.-Ing. (BA) Suse Baeriswyl M.A. (Bern), *Die Akzeptanz der Grade – Die Antwort der Gesellschaft bis 1500*

Dr. Bernhard Ebner (München), *Promovieren ohne Pfründen? Zum nachmittelalterlichen Stipendien- und Studienförderungswesen*

Hofrat Dr. Kurt Mühlberger (Wien), *Promotion und Nobilitierung im frühneuzeitlichen Österreich*

Prof. Dr. Harm-Hinrich Brandt (Würzburg), *Promotionen und Bildungsbürgertum im 19. Jh.*

Dr. Anette Vogt (Berlin), *Frauen im Graduierungssystem der deutschen Universitäten*

Dr. Manfred Komorowski (Duisburg), *Clivia Academica: Studien- und Promotionsorte und Karrieren von Gelehrten aus dem Herzogtum Kleve und der Grafschaft Moers im ausgehenden 16. und 17. Jh.*

Prof. Dr. Dr. h. c. Walter Höflechner (Graz), *Promotionen sub auspiciis imperatoris*

Prof. Dr. Dr. h. c. Peter Moraw, Giessen, *Gesamtzusammenfassung/Kommentar*

(overgenomen van de website van de
Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte:
www.guw.unibe.ch)

Alterity and the Experience of Limits

Department of History, Bogaziçi University, Istanbul, Turkey

December 10-13, 2003

Call for papers

Alterity has emerged as one of the master concepts of recent thought, powerfully influencing our ideas about the formation of personal and collective identity, narratives of encounter and confrontation, theories of meaning, and experience of limits and transgression. Disciplines as diverse as anthropology, theology, psychoanalysis, literary criticism, philosophy, and history have employed, confronted, theorized and problematized various conceptions of alterity or otherness. The ISIH conference in Istanbul invites intellectual historians and scholars from any field to explore:

- The history of the category of alterity. When was alterity invented and used in the social and human sciences? What historical circumstances

account for the emergence and development of the concept of alterity? What antecedents or similarities might be found in other times and places? How does alterity relate to such analytic categories as transmutation, transformation, change, discovery, novelty or paradigm shift?

- The experience of limits. How does alterity –as the existence of opposed terms within a shared system in which relations become possible– function as a concept and a rhetoric that expands and/or destabilizes the limits of knowledge, classification and law?
- Case studies in intellectual and cultural history of the role played by alterity or otherness in concept formation, the growth of disciplines, and representations of identity and difference.

The ISIH invites intellectual historians and scholars from other fields to submit abstracts for individual papers or proposals for sessions. Submissions should be in English or in French and consist of a title, a brief abstract of 150-250 words, a short bio-bibliography of 50 words and complete contact information. Session proposals should consist of a session title, titles and brief abstracts for each paper, and complete contact information. Proposals must be received by 7 August 2003 and sent by e-mail (Word for PC or Rich Text Format attachment) or by postal mail to the conference organizer: Levent Yilmaz (Centre Louis Gernet-EHESS) 105 rue de l'Ouest 5014 Paris – France E-mail: levent@easynet.fr Professor Selçuk Esenbel is the correspondent of ISIH at Bogaziçi University.

Participants must be(come) members of ISIH. Information about membership, conference registration and accommodation will be provided to the participants by 15 September 2003. Foundation for Intellectual History will assure a limited number of financial grants for junior scholars. For further information: www.the-isih.org

Science translated
Latin and Vernacular Translations of Scientific Treatises in Medieval Europe
Katholieke Universiteit Leuven, May 27-29, 2004
Call for Papers

Colloquium organised under the auspices of the Leuven Medieval Institute and within the framework of the research project "Translating biological treatises in the Middle Ages: a comparative study of translators and their strategies in the learned language and the vernacular" (Faculteit Letteren, Departement Linguïstiek - Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, Aristoteles Latinus).

Medieval translators played an important role in the development and evolution of scientific thinking and scientific language. In a time when scholars paid much attention to what the authorities had written, the translations of authoritative texts were extremely important. When a translator rendered a text in another language, he wanted to translate the message of his source as 'adequately' as possible in his goal-language. As a consequence, the translator had to provide the specialized vocabulary of the scientific treatise with suitable equivalents to the source-text, and to do so, he had several translation strategies at his disposal.

This kind of activity took place at two levels in the Middle Ages. First of all, ancient Greek or Arabic texts were translated into the learned language, Latin. Secondly, Latin texts became source-texts themselves and were translated into the vernacular languages, of which the importance started to increase.

The scientific texts chosen to be translated, the strategies used by the translators at each level, the problems they encountered, and the subsequent development of the scientific vocabulary, form the topics of this meeting.

Possible topics of contribution concern medieval translations of scientific treatises in Western Europe, either from Greek into Latin, or from Latin into a vernacular language. These translations are to be studied from a linguistic (especially lexicological), philological or historical point of view. Priority is given to the scientific areas of biology, medicine, astronomy or physics; studies on encyclopaedic texts are also welcome. The Renaissance period may be taken into account for this meeting, provided it is considered in relation to the Middle Ages.

Relevant topics include:

- the choice of the text: why do scholars translate scientific texts? Why is there a demand for such texts?

- strategies used in medieval translations into Latin or into a vernacular language;
- the development of scientific vocabulary and the contribution of translators;
- the influence of translation on Medieval Latin.

Preferred colloquium languages are English and French. If you are interested in presenting a 30 minutes paper, please send us the enclosed form, by fax or e-mail, including a title and a summary of a 15-20 lines, by September 30 2003. You may expect an answer by November 30 2003.

Contact addresses: An Smets, K.U.Leuven, Faculteit Letteren, Departement Linguïstiek, Blijde-Inkomststraat 21, B - 3000 Leuven, Belgium, E-mail: an.smets@arts.kuleuven.ac.be, Fax: + 32 16 324767; Dr. Maria Fredriksson, K.U.Leuven, Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, Aristoteles Latinus, Kardinaal Mercierplein 2, B - 3000 Leuven, Belgium, E-mail: maria.fredriksson@hiw.kuleuven.ac.be, Fax: + 32 16 326311

Anuschka De Coster

*Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
2002-2003 met aanvullingen*
*Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique
2002-2003 avec additions*

Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up to date te houden doen we beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij

A. De Coster

Universiteit Gent
Vakgroep Nieuwe Geschiedenis
Blandijnberg 2, B-9000 Gent
Tel. +32 9/264 41 00, Fax. +32 9/264 41 75
Email: Anuschka.DeCoster@UGent.be

ALGEMEEN

1. *Wetenschappelijke en technische verzamelingen. Inventarisatie, beheer, valorisatie. Colloquium ingericht door SIWE in samenwerking met het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen van de Universiteit Gent, 15 en 16 november 2002. Themnummer van SIWE Magazine van de Stichting Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed, 13, 2003, januari.*
2. Brizzi, Gian Paolo & Greci, Roberto (a cura di), *Gesuiti e università in Europa (secoli XVI-XVIII). Atti del Convegno di Studi, Parma, 13-15 dicembre 2001*, Bologna, CLUEB, 2002, ISBN 88-491-1947-X. (Centro interuniversitario per la storia delle università italiane. Studi, 3).
3. Brockliss, Laurence, 'Classification des sciences dans le monde universitaire et les facultés de médecine (1540-1640)', *Nouvelle Revue du XVIe siècle*, 20, 2002, 1, pp.31-45.
4. Hammerstein, Notker, 'Universités et académies', in: *Histoire comparée des littératures de langues européennes. L'époque de la Renaissance*, IV: Crises et essors nouveaux (1560-1610), Amsterdam - Philadelphia, Benjamins, 2000, pp.169-185.

Handelt ook over de Nederlanden.

5. Karras, Ruth Mazo, 'Separating the Men from the Beasts: Medieval Universities and Masculine Formation', in: Karras, Ruth Mazo, *From Boys to Men. Formations of Masculinity in Late Medieval Europe*, Philadelphia, 2003, pp.67-108.
6. Vanderpoorten, Marleen, 'De impact van de Sorbonne- en Bolognaverklaringen op het geschiedenisonderwijs', in: Billiet, Bouke, Cassiman, Pieter & Vanspeybroeck, Matthieu (eds.), *Het verleden in het heden. Geschiedenis, Historisch Onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag. Colloquium 26-27 november 2001*, Gent, Academia Press, 2002, pp.71-82, ISBN 90-382-0383-7.
7. Weijers, Olga, *La 'disputatio' dans les Facultés des arts au moyen âge*, Turnhout, Brepols, 2002. (Studia Artistarum, 10).

ALGEMEEN NEDERLANDEN

8. Begheyn, Paul, *Gids voor de geschiedenis van de jezuïeten in Nederland 1850-2000*, Nijmegen, Valkhoff, 2002, ISBN 90 5625 132 5.
9. Beyen, Marnix, 'Wetenschap, politiek, nationaal-socialisme. De cultuurpolitiek van het Duits militair bezettingsbestuur in België, 1940-1944', *Cahiers du Temps Présent / Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 11, 2003, pp.47-70.
 Zie in het bijzonder § II. Volgens de eisen van de collegialiteit: de universiteitspolitiek, pp.62-69;
 Dit nummer bevat een volledig dossier over Duitse cultuurpolitiek.
10. Bos, David, 'De godgeleerde wetenschap is thans geene magt meer, die vreemd is aan het volk': verwetenschappelijking en vermaatschappelijking van theologie in negentiende-eeuws Nederland', in: Aerts, Remieg (red.), *Geleerden en leken: de wereld van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 1840-1880*, Rotterdam, Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 2002, pp.83-96.
11. Dhondt, Pieter, 'Universiteitsgeschiedenis in België: meer dan een jubileumgeschiedenis?', *Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis*, 24, 2002, 4, pp.5-12.
12. Hugenholtz, F. W. N., Eerenbeemt, Harry van den & Vos, Louis, *Een beeld van een congres. Belgisch-Nederlandse / Nederlands-Vlaamse Historische Congressen 1939-2003*, Den Haag, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis -

- De Zuid, 2003, ISBN 90-5216-128-3.
13. Lenders, Piet, 'De collegia medica en de toegang tot de medische markt in de Nederlanden en Luik', *Bijdragen tot de geschiedenis*, 84, 2001, 1-3, pp.135-147.
 14. Materné, Jan, 'De contrareformatorische boekbusiness in Antwerpens nazomertijd. De eerste losse Moretusdrukken van Lipsius' controversiële Mariatraktaten op de Europese boekenmarkt', *Bijdragen tot de geschiedenis*, 84, 2001, 1-3, pp.149-160.
 15. Otterspeer, Willem, 'Kneppelhout en het universitaire ideaal', *Negentiende Eeuw*, 26, 2002, pp.189-197.
Johannes Kneppelhout, 1830-1850.
 16. Otterspeer, Willem, 'Onder professoren', in: Derks, S. C. (red.), *Nederland in de wereld: opstellen bij honderd jaar Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, Den Haag / Amsterdam, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis / Boom, 2002. (Horizonreeks)
 17. Tyssens, J., 'Flandriaren emantzipazioa eta Unibertsitatearen sorkuntza - Flemish Emancipation and University Creation', in: Zabaleta Urkiola, I. e. a., *Euskal unibertsitatea - 2021. Egiten ari garen euskarazko unibertsitatea*, Bilbao, Udako Euskal Unibertsitatea, 2002, pp.437-466.
 18. Weemaes, Richard, 'De Katholieke Vlaamse Scholieren- en Studentenbewegingen in het Land van Waas (ca.1830-1930). Van Antoon Stillemaans tot Felix Vercruyssen', *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 105, 2002, pp.361-406.
 19. Witte, Els, *Over bruggen en muren. Hedendaagse Politieke Geschiedenis en Politieke Wetenschappen in België (1945 - 2000)*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, ISBN 90 5867 2751. (Sociologie vandaag, 7).

AMSTERDAM

20. Ankum, Hans, 'Herinneringen aan Marcel Henri Bregstein (1900-1957)', *Pro Memorie*, 4, 2002, pp.192-194.
M.H. B., hoogleraar rechtswetenschap te Amsterdam.
21. Kortmann, C. A. J. M., 'Juristenportret W. Duk', *Rechtsgeleerd magazijn Themis*, 162, 2001, 4, pp.107-110.
22. Miert, Dirk van, 'Retoriek in de Republiek. Vormen en functies van

academische oraties in Amsterdam in de zeventiende eeuw', *De Zeventiende Eeuw*, 19, 2003, 1, pp.67-89.

23. Wachelder, Jo, 'De Universiteit en de Stad, 1800-2000: Nabeschouwing', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001, 2, 126-137. ISBN 90-5235-254-6.

DELFT

24. Hilkhuijsen, Jos W. L. & Heij, Jan J. (red.), *Delftse Art Nouveau : onderwijs en ontwerp van Adolf le Compte (1850-1921), Karel Sluyterman (1863-1931) en Bram Gips (1861-1943)*, Assen/Zwolle, Drents Museum/Waanders, 2001, ISBN 90-400-9599-X.

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling gehouden in het Techniek Museum Delft, van 7 juni t/m 1 oktober 2001 en in het Drents Museum, van 13 oktober 2001 t/m 20 januari 2002.

25. Wakker, K. F. & Sanden, Maarten van der (red.), *Delfts goud: leven en werken van achttien markante hoogleraren*, Delft - Rotterdam, Technische Universiteit Delft, 2002. (Technè, 6)

EINDHOVEN

26. Schippers, Hans e. a., *Heilzaam vlechtwerk. Biomedische Technologie aan de Technische Universiteit Eindhoven en de Universiteit Maastricht*, Eindhoven, Stichting Historie der Techniek, 2002, ISBN 90 73192 26 9.

GENT

27. Gendt, Maarten De, 'Het blad van papier. De eigenzinnige geschiedenis van het Gentse studentenblad Schamper', *Brood en Rozen*, 2003, 1, pp.49-61.
Samenvatting van het boek (zie de bibliografie in het vorig nummer).

GRONINGEN

28. Huussen, A. H. Jr., *Onderwijs en onderzoek: studie en wetenschap aan de academie van Groningen in de 17e en 18e eeuw*, Hilversum, Verloren, 2003. (Studies over de geschiedenis van de Groningse universiteit, 1)
29. Molendijk, Arie Leendert, 'Kerkgeschiedenis aan een openbare instelling voor hoger onderwijs', in: Noort, Ed & Zock, Hetty (red.), *Trends in Groninger theologie: 'You need a busload of faith to get by' (Lou Reed)*, Delft, Eburon, 2002, pp.151-163.

HARDERWIJK

30. Bloemendaal, Jan, 'Daniel Heinsius' De contemptu mortis. Een Leidse geleerde en zijn Harderwijkse vertaler ', *Nieuwsbrief Neolatinistenverband*, 14, 2002, pp.26-34.
Vertaler is Jacob van Zevecote (1596-1642) uit Gent, prof. welsprekendheid in Harderwijk 1627-1642.
31. Langereis, Sandra, 'Gelderse geschiedschrijving in de schaduw van de hogeschool van Harderwijk: Pontanus en Smetius op het spoor van de Bataven', *Nieuwsbrief Neolatinistenverband*, 14, 2002, pp.6-15.

LEIDEN (zie ook nr. 30)

32. Doel, H. W. van den & Mout, M. E. H. N., *Van Muller tot Wesseling. Hondernegentien jaar algemene geschiedenis in Leiden*, Leiden, Centrum voor Moderne Geschiedenis, 2002. (Leidse historische studiën, 9)
33. Dongelmans, Bernardus P. M., '"Niet seer sterk van natuur, dog vrij gezeglijk": Willem, Jacob en Constantijn Cras: drie studenten uit Batavia in Leiden, 1724-1733', in: Dongelmans, Berry; Lalleman, Josien & Praamstra, Olf (red.), *Kerven in een rots: opstellen over Nederlandse taalkunde, letterkunde en cultuur, aangeboden aan Jan W. de Vries bij zijn afscheid als hoogleraar Dutch Studies aan de Universiteit Leiden*, Leiden, SNL [Stichting Neerlandistiek Leiden], 2001, pp.223-240, ISBN 9080229075. (SNL-reeks, 7)
34. Dongelmans, Bernardus P. M., 'Selectieve bibliografie van Jan W. de Vries', in: Dongelmans, Berry; Lalleman, Josien & Praamstra, Olf (red.), *Kerven in een rots: opstellen over Nederlandse taalkunde, letterkunde en cultuur, aangeboden aan Jan W. de Vries bij zijn afscheid als hoogleraar Dutch Studies aan de Universiteit Leiden*, Leiden, SNL [Stichting Neerlandistiek Leiden], 2001, pp.271-279, ISBN 9080229075. (SNL-reeks, 7)
35. Lem, Anton van der, Breevaart, Hans van de, Wiegers, Gerard & Molendijk, Arie L. (onder red. van (1e)// samengest. door), *Religie in de academische arena: leven en werk van C.P. Tiele (1830-1902): catalogus bij een tentoonstelling in de Leidse Universiteitsbibliotheek van 11 januari tot 24 februari 2002*, Leiden, Universiteitsbibliotheek Leiden, 2002. (Kleine publicaties van de Leidse Universiteitsbibliotheek, ISSN 0921-9293, 46).
36. Levelt Sengers, Johanna, *How fluids unmix: discoveries by the School of Van*

der Waals and Kamerlingh Onnes, Amsterdam, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 2002, ISBN 9069843579. (History of science and scholarship in the Netherlands, 4)

1890-1906, Johannes Diderik van der Waals en Heike Kamerlingh Onnes.

37. Steenhuis, Menno, *Voor de vrijheid geschapen: flitsen uit het leven van Jan Willem Schulte Nordholt, historicus en dichter*, Zoetermeer, Meinema, 2001, ISBN 90-211-3866-2.

Portret van de amerikanist en protestants-christelijke dichter (1920-1995).

38. Wesseling, Hendrik Lodewijk, 'Cees Fasseur: tussen geschiedenis en gerechtigheid', in: Lindblad, J. Thomas & Molen, Willem van der (onder red. van), *Macht en majesteit: opstellen voor Cees Fasseur bij zijn afscheid als hoogleraar in de geschiedenis van Indonesië aan de Universiteit Leiden*, Leiden, Opleiding Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, Universiteit Leiden, 2002, ISBN 9073084229. (Semaian, ISSN: 0924-4840, 22)

LEUVEN

39. Baets, P. De, 'Bruhesius te Brugge (1548-1550)', *Biekorf. West-Vlaams Archief voor Geschiedenis, archeologie, taal-en volkskunde*, 103, 2003, 1, pp.37-43.

(medicus)

40. Cole, Thomas, 'Studenti lucchesi all' università di Lovanio nel Quattro e Cinquecento. Studenten uit Lucca aan de Universiteit van Leuven in de zestiende eeuw - een overzicht', *Rivista di archeologia, storia e costume (Istituto Storico Lucchese)*, 30, 2002, 1-2, pp.75-94.

41. Cresens, André, *Huize Arenberg, centrum van wetenschap en techniek*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2002. (Studia, 96)

Louis Engelbert van Arenberg (1750-1820) en de banden met het onderzoek aan de Leuvense Universiteit.

42. Debackere, K. & Bondt, R. De (eds.), *Leuven Research & Development. 30 jaar doorbraak en innovatie aan een ondernemende universiteit*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2002, ISBN 90-5867-277-8.

43. François, Wim, 'De Leuvense theologen en de eerste gedrukte bijbels in de volkstaal (1522-1533). Een feitelijk gedoogbeleid?', *Trajecta*, 11, 2002, 3,

pp.244-276.

44. Gysens, Steven, 'Johannes Livineius (1546/47 - 1599). Een minder bekend humanist uit Dendermonde', *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, 21, 2002, pp.7-54.
Student te Leuven, studiereis naar Rome.
45. Lamberts, Emiel, 'Les Universités Catholiques de Louvain et de Nimègue', in: *Université, Eglise, Culture. Les Universités Catholiques dans le Monde (1815-1962). Actes du Second Symposium Institut Catholique de Paris 23-25 avril 2001*, Paris, Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche - CEDEX, 2003, pp.117-140, ISBN 2-911048-24-5.
46. Lanoye, Diederik, 'Benito Arias Montano (1527-1598) and the University of Louvain, 1568-1576', *Lias. Sources and documents relating to the early modern history of ideas*, 29, 2002, 1, pp.23-44.
47. Latre, Bart, *Aggiornamento in Leuven: geschiedenis van de Universitaire Parochie (1959-1974)*, Universitaire Pers Leuven, 2002, ISBN 90-5867-258-1.
48. Laureys, Marc, 'Leuven als Zentrum des niederländischen Humanismus', *Gymnasium*, 103, 1996, pp.354-374.
49. Lesaffer, Randall, 'Petrus Gudelinus' De jure pacis commentarius: een vroege bijdrage tot de volkenrechtsleer? Gudelinus' verhandeling over het verdragsrecht', *Pro Memoria. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 3, 2001, 1, pp.67-96.
Professor in de rechten te Leuven 1582-1619.
50. Mout, M. E. H. N., 'De geleerde als instituut. Justus Lipsius (1547-1606) en zijn vriendschappen', *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, 2000-2001, pp.3-17.
51. Papy, Jan, 'The use of medieval and contemporary sources in the history of Louvain of Justus Lipsius (1547-1606). The Lovanium (1605) as a case of humanist historiography', *Lias. Sources and documents relating to the early modern history of ideas*, 29, 2002, 1, pp.45-62.
52. Quaghebeur, Toon, 'L'écho européen du conflit entre les jésuites et l'Université de Louvain, 1586-1686', in: Brizzi, Gian Paolo & Greci, Roberto (a cura di), *Gesuiti e università in Europa (secoli XVI-XVIII). Atti del Convegno di Studi, Parma, 13-15 dicembre 2001*, Bologna, CLUEB, 2002,

pp.145-150, ISBN: 88-491-1947-X. (Centro interuniversitario per la storia delle università italiane. Studi, 3)

53. Waszink, Jan, 'Lipsius' Politica en de Index', *Nieuwsbrief Neolatinistenverband*, 14, 2002, pp.16-21.
54. Wauters, Bart, 'Zeger-Bernard van Espen. 300 jaren Jus Ecclesiasticum Universum', *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 3, 2001, 1, pp.157-158.

Van Espen (1646-1728) was hoogleraar canoniek recht te Leuven.

MAASTRICHT

zie nr. 26

NIJMEGEN

zie ook nr. 45

55. Brabers, Jan, "'The most marvellous show on earth"; de Romepelgrimage van de Nijmeegse universitaire gemeenschap in het Heilig Jaar 1950', *Incontri: Tijdschrift voor Italië-studies*, 15, 2000, 1-2, pp.63-77.

(Het hele nummer is gewijd aan het thema "Heilige jaren, heilige reizen").

UTRECHT

56. Groot, Aart de, 'Geschiedenis van de Faculteit der Godgeleerdheid aan de Utrechtse universiteit', in: Groot, A. de & Jong, O. J. de (ed.), *Vier eeuwen theologie in Utrecht. Bijdragen tot de geschiedenis van de theologische faculteit aan de Universiteit Utrecht*, Zoetermeer, Meinema, 2001, pp.11-97, ISBN 90-211-3843-3.
57. Hendrix, Harald, 'Flarden uit de voorgeschiedenis van de Utrechtse Italianistiek', *Incontri: Tijdschrift voor Italië-studies/ Rivista europea di studi italiani*, 16, 2001, 1-2, pp.47-52.
over Steven Wynkens alias Stephanus Pighius (1520-1604) student te Leuven; auteur van Hercules Prodicus, bevat reisbeschrijving van Italië gericht op humanistisch educatief programma.
58. Hoenderken, H. O. & Bont, M. F. P. M. de (red.), *"Tussen beesten en feesten". Over het veterinaire studentenleven in Utrecht, ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan der Diergeneeskundige Studenten Kring*, Utrecht, Diergeneeskundige Studenten Kring / Plantijn Casparie, 2002.

59. Pater, Ben de (red.), *Een tempel der kaarten. Negentig jaar geografiebeoefening aan de Universiteit Utrecht*, Utrecht, Universiteit Utrecht - Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, 1999, ISBN 90 6266 177 7.

INTERNATIONAAL

zie ook nrs. 40, 44, 55, 57

60. *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, ISBN 84-482-3190-2. (Exposicion del 2 de octubre de 2002 al 15 de enero de 2003.)
61. Andrés Martín, Melquiades, 'Erasmismo sin Erasmo en España', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.29-39, ISBN 84-482-3190-2.
62. Bietenholz, Peter, 'Los intelectuales europeos en torno a Erasmo', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.117-124, ISBN 84-482-3190-2.
63. Ferté, Patrick, *Répertoire géographique des étudiants du Midi de la France (1561-1793). I. Diocèses d'Albi, Castres, Lavaur, Montauban*, Toulouse, Presses de l'université des sciences sociales de Toulouse, 2002.
64. García Cárcel, Ricardo, 'Erasmo en España', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.63-71, ISBN 84-482-3190-2.
65. García Oro de Santiago, José, 'La ortodoxia política en España durante el Renacimiento', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.145-153, ISBN 84-482-3190-2.
66. Gonzalo Sánchez-Molero, José-Luis, 'El erasmismo y la educación de príncipes en España', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.127-136, ISBN 84-482-3190-2.
67. Granada, Miguel Á., 'Erasmo y el Renacimiento italiano', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.91-98, ISBN 84-482-3190-2.
68. Grendler, Paul F., *The universities of the Italian Renaissance*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2002, pp. xx & 592, ISBN 0-8018-6631-6.
69. Heijden, Chris van der, 'Erasmo, entre identidad e imagen', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.17-26, ISBN 84-482-3190-2.
70. Herwaarden, Jan van, 'Erasmo y España', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.73-87, ISBN 84-482-3190-2.

71. Jónsson, Már, 'Arnas Magnoeus Islandus (1663-1721): a visiting scholar in Leipzig, 1694-1696', *Lias. Sources and Documents Relating to the Early Modern History of Ideas*, 26, 1999, 2, pp.213-232.
72. Mansfield, Bruce, 'Erasmus después de su muerte', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.157-164, ISBN 84-482-3190-2.
73. Martí, Josep, 'Erasmus y Valencia', in: *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.101-114, ISBN 84-482-3190-2.
74. Neri, S. & Penuti, Carla, *Annales 1595-1619*, Bologna, CLUEB, 2002, ISBN 88-491-1976-3. (Natio Germanica Bononiae, 2).
75. Paulus, Stefan, 'The Americanisation of Europe after 1945? The Case of the German Universities', *European Review of History*, 9, 2002, 2, pp.241-253.
76. Rosso, Paolo, 'Studenti di area germanica presso l'Università di Torino nel Quattrocento', *Schede Umanistiche, Rivista trimestrale dell'archivio Umanistico Rinascimentale Bolognese*, 2001, 2, pp.35-55.
 Aandacht voor studenten uit de Nederlanden (6 namen voor de periode tussen 1444 en 1478), pp.54-55:
 - Johannes Canter van Groningen
 - Cornelius de Vriese van Bieselnighe (VI.)
 - Johannes de Maio van Terwaan
 - Jacobus de Campis, van Brugge
 - Arnoldus de Clavesant, "de Flandria"
 - Johannes de Pietris van Brugge.
77. Sottili, Agostino, 'Die humanistische Ausbildung deutscher Studenten an den italienischen Universitäten im 15. Jahrhundert: Johannes Löffelholz und Rudolf Agricola in Padua, Pavia und Ferrara', in: Hacke, Daniela & Roeck, Bernd (eds.), *Die Welt im Augenspiegel. Johannes Reuchlin und seine Zeit*, Stuttgart, Jan Thorbecke Verlag, 2002, pp.67-132, ISBN 3-7995-5978-7. (Pforzheimer Reuchlinschriften, 8)
78. Vittu, Jean-Pierre, 'La formation d'une institution scientifique: le *Journal des Savants* de 1665 à 1714. II', *Journal des Savants*, Juillet-décembre, 2002, pp.349-377.
 deel I in janvier-juin 2002, pp.179-203.
79. Weiler, A. G., 'Devotio moderna en Europa, en particular en los Países Bajos', *Humanismo y Reforma en el s. XVI*, Valencia, 2002, pp.43-50, ISBN 84-482-3190-2.

Ledenlijsten
Listes des membres

Lijst leden Studium generale

Nieuw lid

Hiraux, Françoise

Dienstadres: Archives de l'UCL, 27 rue Montesquieu, 1348 Louvain-la-Neuve, tel.
+ 32 (0)10 47.48.84, e-mail: hiraux@arcv.ucl.ac.be

Huisadres: 164 avenue Le Marinel, 1040 Bruxelles

EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
KUB-Tilburg	Katholieke Universiteit Brabant (Tilburg)
KUN	Katholieke Universiteit Nijmegen
LUW	Landbouw Universiteit Wageningen
UM	Universiteit Maastricht
RUG-Groningen	Rijksuniversiteit Groningen
UL	Universiteit Leiden
TUD	Technische Universiteit Delft
TUE	Technische Universiteit Eindhoven
TUT	Technische Universiteit Twente (Enschede)
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
VU	Vrije Universiteit (Amsterdam)
FPMs	Faculté Polytechnique de Mons
FuCam	Facultés Universitaires Catholiques de Mons
FUNDP	Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur)
FUSAGx	Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux
FUSL	Facultés Universitaires Saint-Louis (Bruxelles)
FUTPB	Faculté Universitaire de Théologie Protestante de Bruxelles
UCL	Université Catholique de Louvain
ULB	Université Libre de Bruxelles
ULg	Université de Liège
UMH	Université de Mons-Hainaut
KUB-Brussel	Katholieke Universiteit Brussel
KULAK	Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk
K.U.Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LUC	Limburgs Universitair Centrum (Diepenbeek)
RUCA	Universitair Centrum Antwerpen
RUG-Gent	Universiteit Gent
UFSIA	Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen
UIA	Universitaire Instelling Antwerpen
VUB	Vrije Universiteit Brussel

Inhoud / Table des matières

Woord vooraf / Avant-propos

Verenigingsnieuws / Communications des associations

Mededelingen / Communications

Onderzoeksprojecten / Projets de recherche

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique

Ledenlijsten / Listes des membres